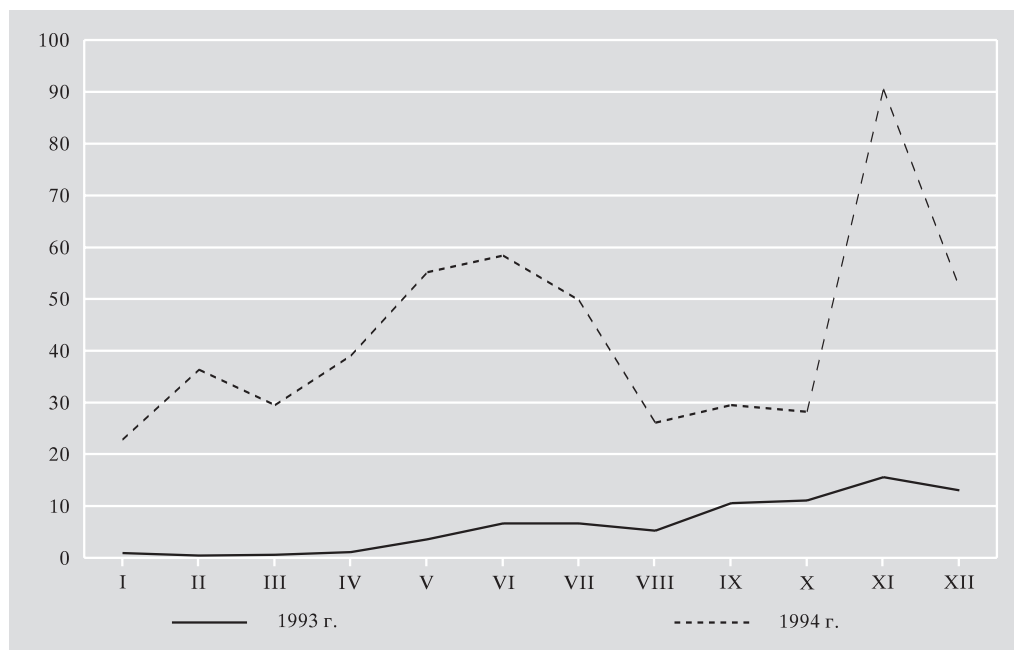

в размер на 45.6 млн. лв. номинална стойност. Въпреки положените усилия размерът на небанковото финансиране остава нисък и бюджетният дефицит продължава пряко да ограничава възможностите за провеждане на паричната политика.

СДЕЛКИ С ДЦК НА ВТОРИЧНИЯ ПАЗАР ПРЕЗ 1993 г. И 1994 г.

(млрд. лв.)

Източник: БНБ.

4. Вътрешен държавен дълг

Основните фактори, определящи динамиката на вътрешния държавен дълг през 1994 г., са нарастването на общите кредитни потребности, рязката промяна на валутния курс и сравнително високият размер на основния лихвен процент. Специфично въздействие през този период оказва и провежданата от правителството политика, насочена към решаването на проблема с т. нар. лоши кредити, както и влиянието на пазара върху срочността на емитираните ДЦК.

В резултат на промененото съотношение между използваните източници за финансиране на бюджетния дефицит през отчетния период настъпват съществени изменения в размера и структурата на вътрешния държавен дълг. Към 31 декември 1994 г. неговият общ размер достига 273 683 млн. лв., в това число 74 802.8 млн. лв. дълг по ДЦК, емитирани за финансиране на бюджетния дефицит, 42 297.8 млн. лв. пряк дълг към финансово-кредитните институции и 156 582.3 млн. лв. дълг по държавните дългосрочни облигации, емитирани за замяна на необслужваните кредити (съгласно Постановление № 234 на МС от 1992 г., Закона за уреждане на необслужваните кредити, договорени до 31 декември 1990 г., и Постановление № 3 на МС от 1994 г.). В сравнение с 31 декември 1993 г. през 1994 г. дългът се е увеличил със 146.1% (в началото на годината е 111 197.4 млн. лв.).

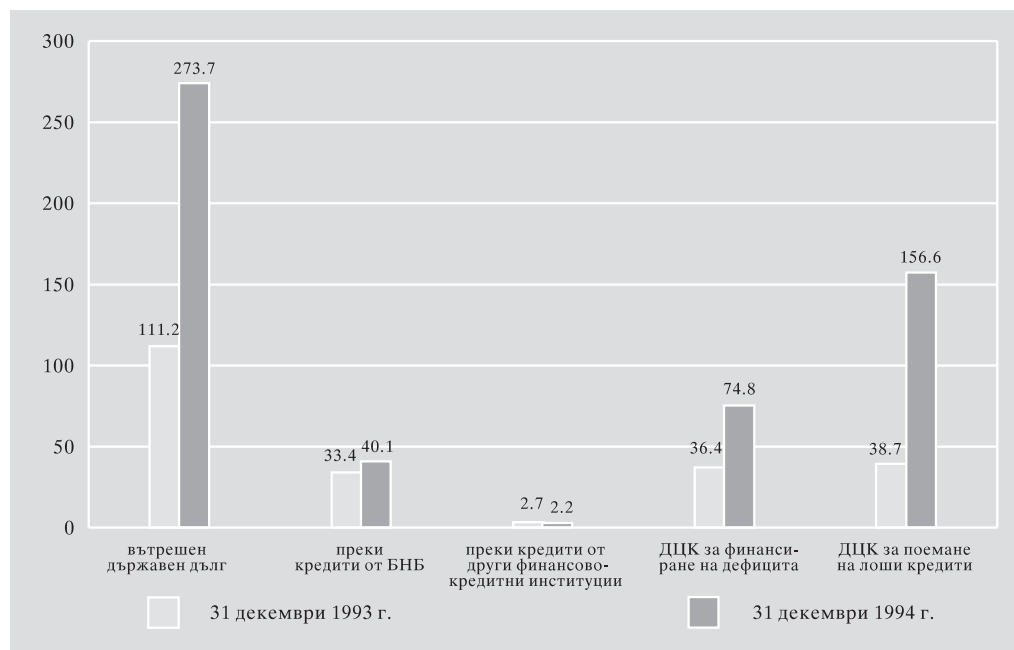
Дългът на МФ към БНБ в края на 1994 г. възлезе на 40 086.8 млн. лв., което е с 19.9% повече от този в края на 1993 г. Общият размер на прекия дълг към финансово-кредитните институции се е увеличил с 6167.3 млн. лв., или със 17.1%, а на дълга по ДЦК, емитирани за финансиране на бюджетния дефицит – с 38 381 млн. лв., или повече от 2 пъти. Най-голямо е увеличението на дълга по ДЦК, емитирани за поемане на лошите кредити – със 117 831.9

млн. лв., или повече от 4 пъти. Причина за това е включването на левовия еквивалент на деноминирани в щатски долари облигации в размер на 1807.3 млн. щ. д. по текущ курс, които представляват 42.1% от целия дълг.

В структурно отношение прекият дълг към финансово-кредитните институции е намалял от 32.5% от общия размер на вътрешния държавен дълг в началото на годината на 15.5% към 31 декември 1994 г.; по ДЦК, емитирани за финансиране на бюджетния дефицит – от 32.8% на 27.3%, докато относителният дял на дълга по ДЦК, емитирани за поемане на лошите кредити, се е увеличил съответно от 34.7% на 57.2%.

СТРУКТУРА НА ВЪТРЕШНИЯ ДЪРЖАВЕН ДЪЛГ

(млрд. лв.)

Източник: БНБ.

Нестабилните икономически условия в страната правят труднопродаваеми книгата с по-дълъг срок. Това ограничава възможностите за разсрочване на дълга във времето и затруднява неговото управление и равномерното разпределение на тежестта за обслужването му. Тъй като относителният дял на дългосрочните ДЦК, чийто падеж настъпва след една и повече години, е едва 23.2% от всички емитирани към 31 декември 1994 г., МФ и БНБ продължиха съвместната си политика за реструктуриране на вътрешния държавен дълг. По предложение на МФ през 1994 г. са проведени 12 извънредни аукциона за обратно изкупуване на ДЦК. Съвкупната номинална стойност на предсрочно изкупените ДЦК е 12 200 млн. лв. На финансовите институции, спечелили аукционите за обратно изкупуване, са предоставени ДЦК в размер на 13 050.6 млн. лв.

С цел да се създадат по-благоприятни условия и предпоставки за подобряване управлението на вътрешния държавен дълг и повишаване на неговата мобилност през 1994 г. по взаимна договореност бе извършена секюритизация на част от прекия кредит на МФ към БНБ в размер на 1237.5 млн. лв. чрез емисия на държавни съкровищни облигации. Тази трансформация не се отрази в касовото изпълнение на бюджета за 1994 г., а само доведе до реструктуриране на стария дълг. Тя е благоприятна както по отношение на пазарната ориентираност на дълга, така и за разширяване възможността на БНБ да провежда паричната си политика чрез операции на открития пазар.

IV. Парична политика

През 1994 г. главната цел на паричната политика на БНБ бе поддържането на вътрешната и външната стабилност на лева. За разлика от 1993 г., когато инфлацията спадна до 64%, през 1994 г. тя почти се удвои. Рязкото обезценяване на националната валута през март доведе до загуба на доверието в нея и начало на валутна субституция. Изпреварващото нарастване на валутния компонент на търсенето на пари по отношение на левовия допълнително намалява възможностите на БНБ да контролира паричното предлагане. В тези условия провежданата парична рестрикция успя само да ограничи растежа на потребителските цени далеч преди да се доближи границата на хиперинфлацията; но дори и до края на годината политиката на БНБ не можа да пречупи тенденцията към ускоряване на инфлацията, измерена в годишно изражение.

Съществен фактор, оказващ натиск за разхлабване на паричната рестрикция, е структурата на банковата система. В резултат на прилагането на Закона за уреждане на необслужваните кредити, договорени до 31 декември 1990 г., в няколко големи държавни банки възникнаха значителни несъответствия между доходността и срочността на техните активи и пасиви. За поддържане ликвидността на банковата система БНБ бе принудена да увеличи рефинансирането на тези банки за сметка на останалите. Оскъдността на парични ресурси неизбежно доведе до общо нарастване на лихвеното равнище в страната.

Влиянието на външния сектор върху паричната политика през 1994 г. е значително. През първото тримесечие липсата на външно финансиране значително усили сезонния натиск върху валутния пазар и доведе до голямо обезценяване на лева. По-късно, след сключването на стенд-бай споразумение с МВФ и възстановяването на официалното външно финансиране, платежният баланс на страната укрепна и за сметка на положителното търговско салдо. Тогава интервенциите на БНБ на валутния пазар бяха насочени към купуване на предлаганата валута, за да се попълнят валутните резерви на страната за посрещане на първоначалното плащане по сделката за разсрочване и реструктуриране на външния дълг към кредиторите от Лондонския клуб. Тъй като част от официалното външно финансиране се забави, а и не постъпи в обещаните размери, БНБ чрез покупки се опита да компенсира разликата. Инжектираната по този начин ликвидност в банковата система не можа да бъде напълно стерилизирана чрез операции на открития пазар и имаше макар и ограничен ефект за увеличаване на паричното предлагане.

През 1994 г. касовият дефицит на консолидирания бюджет остана под контрол въпреки по-високата инфлация и не оказа пряк натиск върху паричната политика. Липсата на строга финансова дисциплина и твърдо бюджетно ограничение за редица държавни предприятия обаче позволи немалка част от кредитния ресурс да се насочи за финансиране на квазифискални дефицити в реалния сектор. Това ограничи кредитните средства за действително жизнеспособни проекти, което наред с високите лихви не създаваше благоприятни предпоставки за икономическо оживление.

В течение на годината настъпват някои промени в паричните инструменти, използвани от БНБ. От началото на второто полугодие кредитните тавани са изоставени и главно място в общата схема за контролиране на паричното предлагане заема управлението на резервните пари. В края на септември по решение на Управителния съвет на БНБ е образуван Комитет за провеждане на паричната политика. Неговите решения относно ежедневните из-

менения на ликвидността в банковата система започват по-добре да координират операциите на БНБ на левовия и валутния пазар в съответствие с общата насоченост на паричната политика.

1. Парично предлагане

По предварителни данни паричното предлагане, което включва парите извън банките и всички видове депозити, се увеличи с почти 184 млрд. лв. и достигна 418 млрд. лв. В сравнение с 1993 г. номиналното нарастване на този най-широк паричен агрегат значително се ускори: с близо 26 пункта в относително изражение, или с над 100 млрд. лв. в абсолютно. В реално изражение обаче широките пари се съкратиха с около 20%, което дава основание паричната политика на БНБ да се определи като рестриктивна.

До подобно заключение може да се стигне и при съпоставяне на средногодишната динамика на паричното предлагане и БВП. В средногодишно изражение нарастването на широките пари е с около 68%, което е по-малко от дефлатора на БВП²⁸. По тази причина скоростта на паричното предлагане слабо се увеличава.

Широки пари

Под влияние на повишената инфлация и загубата на доверие в лева през 1994 г. се наблюдават значителни изменения в структурата на широките пари. За разлика от 1993 г. валутният компонент расте номинално над 3.5 пъти по-бързо от левовия. Докато левовото търсене на пари в реално изражение се свива с близо една трета, в доларово изражение търсенето на валута се увеличава с над 40%. Това явление силно ограничава ресурсите за кредитиране в левове и въпреки умереното търсене от страна на правителствения и неправителствения сектор оказва натиск за разхлабване на паричната политика.

НАРАСТВАНЕ НА ПАРИЧНИТЕ АГРЕГАТИ

Парични агрегати	1993 г.		1994 г.	
	млрд. лв.	XII'92=100, %	млрд. лв.	XII'93=100, %
Парично предлагане (широки пари)	80.9	52.8	183.9	78.6
Бързоликвидни пари (M1)	10.5	27.7	26.8	55.5
Пари извън банките	6.9	37.7	13.3	53.1
Безсрочни депозити	3.6	18.3	13.5	58.2
Квазипари	69.6	62.2	152.4	83.9
Срочни депозити	50.6	85.1	55.0	50.0
Спестовни депозити	7.8	38.7	12.8	45.6
Депозити в чуждестранна валута	11.3	34.8	84.6	193.9

Източник: БНБ.

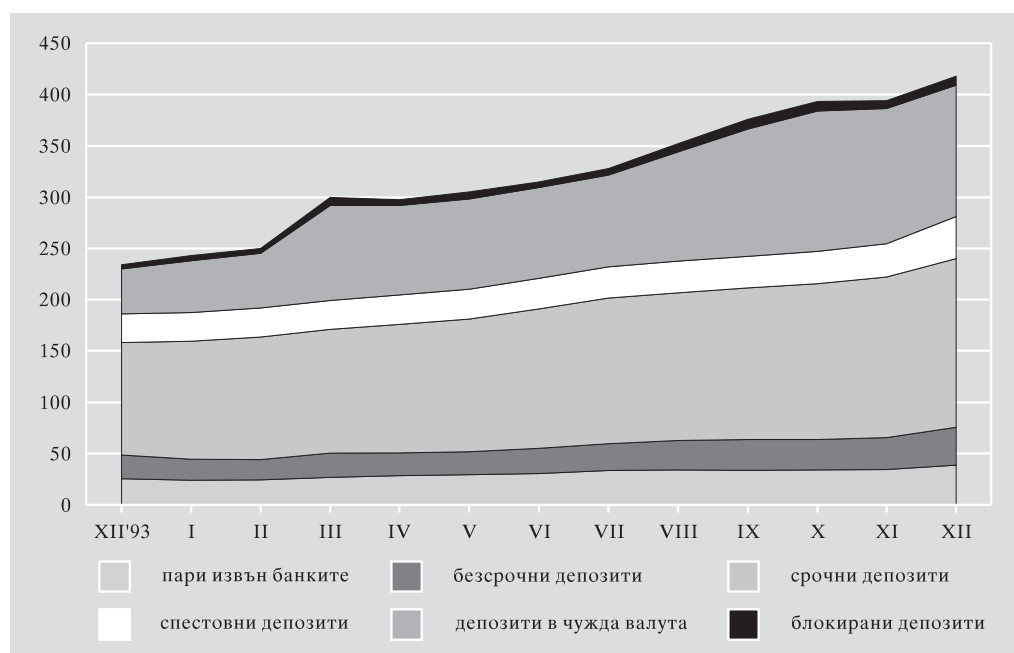
Паричен агрегат M1

Ускоряването на инфлацията доведе почти до удвояване в сравнение с 1993 г. на номиналното нарастване на паричния агрегат M1, който включва парите извън банките и безсрочните депозити. За разлика от 1993 г. обаче през 1994 г. увеличаването на компонентите на бързоликвидните пари бе почти едно и също. В реално изражение парите извън банките се съкратиха с 31%, а безсрочните депозити – с 29%. След като няма икономически основания да се предполага, че съществено се е намалила заинтересоваността на редица агенти да се разплащат в брой, може да се счита, че значително се е ускорило обращението на наличните пари поради нарасналия инфлационен данък, който плащат притежателите им. В същото време слабо повишаващата се стопанска активност не води до съществени реални изменения в динамиката на безсрочните депозити – през 1993 г. реалното им свиване е също с 28%.

²⁸ Изчислен на база БВП за 1994 г. 543.5 млрд. лв., за 1993 г. – 298.9 млрд. лв., и реален ръст от 1.4%.

ДИНАМИКА НА ПАРИЧНИТЕ АГРЕГАТИ ПРЕЗ 1994 г.

(млрд. лв.)

Източник: БНБ.

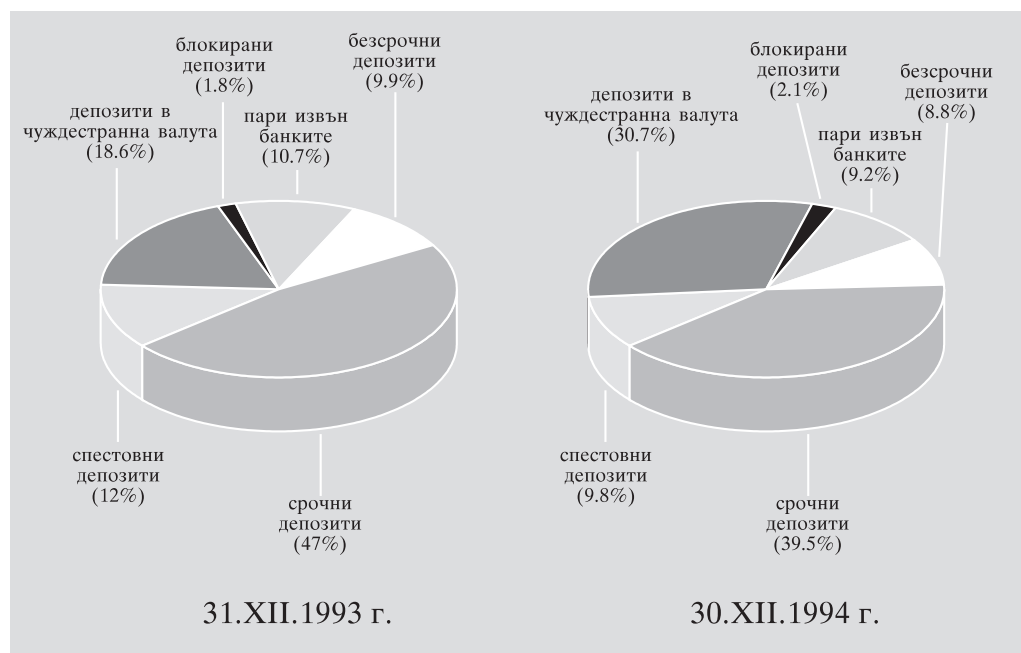
Квазипари

През 1994 г. квазипарите, включващи срочните и спестовните депозити и депозитите в чуждестранна валута, по-слабо ускоряват своето нарастване в сравнение с паричния агрегат М1. Динамиката на отделните компоненти е твърде различна поради загубата на доверие в лева след кризата на валутния пазар в края на март. Докато през 1993 г. срочните депозити се увеличили реално с почти 13%, през 1994 г. те спадат с над 34%, което е дори с няколко пункта под реалното съкращаване през годината на парите извън банките. Номиналното нарастване е с 15 пункта под средния процент на олихвяване и дава основание тегленето на средства от този вид депозити да се оцени на над 17 млрд. лв. Посочената тенденция се наблюдава през цялата година, като единствено през последното тримесечие след повишаването на основния лихвен процент и относителното укрепване на лева се появяват признаци за частично възвръщане доверието в националната валута, без да бъде компенсирано загубеното доверие през периода март – септември.

За разлика от 1993 г., когато останаха почти постоянни, през 1994 г. депозитите в чужда валута са най-динамичният компонент от широките пари. За 12-те месеца в доларово изражение те нарастват с 609 млн. щ. д., или с 45.7%. Главната причина е изчезването на лихвения диференциал между левовите и валутните депозити след рязкото обезценяване на лева през март и очакванията за по-нататъшно реално обезценяване на лева до края на годината. В резултат на това започна трайна валутна субституция от страна на всички депозитори – население, държавни и частни предприятия. Съпоставянето на динамиката на срочните депозити и депозитите в чужда валута показва, че около половината от левовата равностойност на валутния прираст е за сметка на теглене на лихви от срочните депозити, а останалата – от цялостното превръщане във валута на новите спестявания. В годишно изражение нарастването на депозитите в чуждестранна валута се ускорява от 95 млн. щ. д. в края на първото тримесечие до 776 млн. щ. д. през октомври. Намалването през последните два месеца с над 150 млн. щ. д. не може да се приеме като ясно изразено възвръщане на доверието към лева, а по-скоро отразява временната политическа нестабилност и възникналата във връзка с нея несигурност за бъдещия валутен режим.

Динамиката на паричното предлагане и неговите компоненти през 1994 г. е силно обезпокоителна. След овладяването на ценовия скок през 1991 г. през 1992 г. и 1993 г. нарастването на левовото парично търсене изпреварваше общото увеличение на паричното предлагане. Въпреки че се сви- ва в реално изражение, левовият компонент на широките пари предоставя достатъчно кредитен ресурс, който позволява да се провежда последователна рестрикция, довела до спад на инфлацията. Загубата на доверието в лева през март 1994 г. в значителна степен лиши националното стопанство от източник за кредитиране. В течение на годината под натиска на реалния и правителствения сектор паричната политика, макар и да остана рестриktivна, постепенно бе принудена да се приспособи към повишената инфлация, което допринесе за нейното по-нататъшно ускоряване.

СТРУКТУРА НА ПАРИЧНОТО ПРЕДЛАГАНЕ

Източник: БНБ.

2. Резервни пари и паричен мултипликатор

През юли 1994 г. настъпи съществена промяна в съотношението на прилаганите парични инструменти в полза на индиректните. От началото на второто полугодие кредитните тавани престанаха да се използват за ограничаване на кредитната експанзия и междинна цел на паричната политика стана паричното предлагане, а главно средство за въздействие върху него – резервните пари.

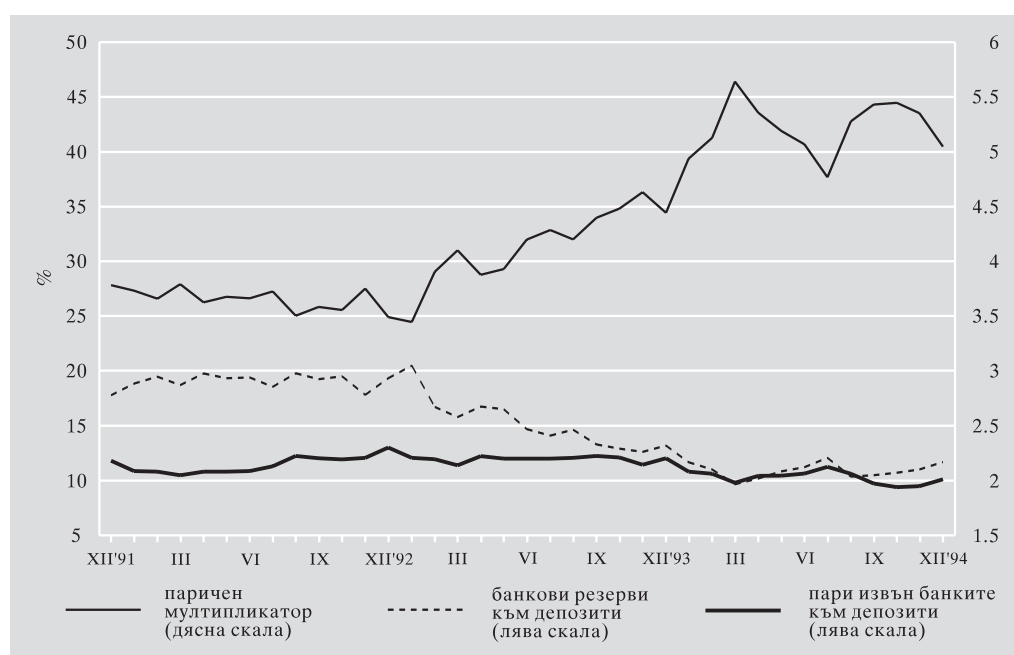
През 1994 г. резервните пари, които включват парите извън банките и банковите резерви, нараснаха с 30.1 млрд. лв. В относително изражение увеличението е с 57.3%, което е с около 20 пункта под нарастването на паричното предлагане. Изпреварващият темп на растеж на широките пари по отношение на резервните бе за сметка на по-нататъшно увеличаване на паричния мултипликатор с около 20%. И през 1994 г. неговата месечна динамика остана недостатъчно устойчива, което продължава да затруднява прогнозирането му, а оттам и движението на паричното предлагане по желана траектория, постигано чрез управление на резервните пари.

Сред компонентите на резервните пари по-нисък е темпът на нарастване на парите извън банките. Това се обяснява с повишаването на инфлацион-

ния данък и намира отражение в спадане на съотношението между парите извън банките и депозитите. Последното отразява предпочитанията на домакинствата и фирмите и е един от факторите за увеличаване на паричния мултипликатор.

През 1994 г. банковите резерви се увеличават с 61.1%. Динамиката на посочения показател се определя от два главни фактора, които действат в противоположни посоки. Единият е увеличаването на минималните задължителни резерви от 7% на 10%, като съществен елемент от усилията на БНБ чрез по-рестриктивна парична политика да поддържа вътрешната и външната стабилност на лева. В резултат на това те нарастват с около 20 млрд. лв. след март при растеж от 2.6 млрд. лв. за първото тримесечие. Вторият фактор е също свързан със засилената парична рестрикция през втората половина на годината. Той се изразява в значителен спад на свръхрезервите – от 4.9 млрд. лв. през декември 1993 г. на 2.2 млрд. лв. една година по-късно, а през редица месеци от второто полугодие нивото им е под 1 млрд. лв. Влиянието на втория фактор е по-силно, поради което съотношението между банковите резерви и депозитите през 1994 г. намалява с 1.5 пункта. При равни други условия това изменение в предпочитанията на търговските банки също съдейства за увеличаване на паричния мултипликатор.

ПАРИЧЕН МУЛТИПЛИКАТОР

Източник: БНБ.

Данните за динамиката на резервните пари и на паричния мултипликатор дават възможност да се идентифицира техният принос за увеличението на паричното предлагане. Факторният анализ показва, че през първото полугодие влиянието им е еднакво, като приносът на резервните пари е дори под 50%. След преминаването към управление на резервните пари като средство за контрол върху паричното предлагане настъпват съществени изменения в наблюдаваните индикатори. Ако се изключат флукуациите през отделни месеци, на шестмесечна основа нарастването на широките пари се определя почти изцяло от резервните пари, а слабият спад на паричния мултипликатор има незначителен съдържащ ефект. Посочените условия разкриват предпоставки за по-добри резултати през 1995 г. чрез използване на резервните пари за управление на паричното предлагане.

РЕЗЕРВНИ ПАРИ И ПАРИЧЕН МУЛТИПЛИКАТОР

Показатели	XII'93	VI'94	XII'94
Широки пари, млрд. лв.	234.1	315.2	418.0
Резервни пари, млрд. лв.	52.7	62.5	82.8
Паричен мултипликатор	4.44	5.06	5.05
Пари извън банките/депозити, %	12.0	10.6	10.1
Банкови резерви/депозити, %	13.2	11.2	11.7
Изменение на широките пари, млрд. лв., идващо от:		87.1	102.4
резервните пари		42.5	104.3
паричния мултипликатор		38.7	-1.5
двата фактора		5.9	-0.4

Източник: БНБ.

Динамиката на резервните пари е резултат на прилаганите от БНБ инструменти за провеждане на паричната политика. Анализът на източниците на резервните пари разкрива съществени изменения в политиката на БНБ през второто полугодие в сравнение с първото. През периода януари – юни основен фактор за увеличаване на резервните пари са вземанията на БНБ от търговските банки, въпреки че кредитните тавани все още са в сила. Сред използваните инструменти преобладава влиянието на ломбардните и сконтовите кредити, които отразяват както проблемите с ликвидността на банките, получили най-голямо количество от облигациите, емитирани по ЗУНК, така и нараналите потребности от кредит от страна на реалния сектор. През този период прекият натиск върху паричната политика от страна на бюджета е ограничен, но поддържането на нисък касов дефицит става в значителна степен за сметка на натрупване на квазифискални дефицити в реалния и банковия сектор, които изискват финансиране от БНБ чрез търговските банки.

През второто полугодие БНБ осъществява значително по-рестриктивна политика към търговските банки и влиянието на вземанията ѝ от тях върху ръста на резервните пари спада до около 20%. Измененията в използваните инструменти характеризират продължаващото принудително рефинансиране чрез ломбардни заеми на банките с нарушена ликвидност поради облигациите по ЗУНК за сметка на рязко изтегляне на средства от останалите банки. Посоченото затягане на паричната политика е болезнено както за реалния сектор (доколкото чувствително спадат сконтовите кредити), така и за редица търговски банки, които за поддържане на своята ликвидност прибегват до ползване на относително скъпата възможност за овърдрафт.

ИЗМЕНЕНИЕ НА ПАРИЧНОТО ПРЕДЛАГАНЕ ПО ИЗТОЧНИЦИ НА РЕЗЕРВНИТЕ ПАРИ

(млрд. лв.)

Показатели	VI'94	XII'94
Източници на резервни пари	42.5	104.3
вземания от правителството	-21.1	61.4
вземания от търговски банки	66.0	21.6
в т.ч.		
ломбардни кредити	44.0	40.9
сконтови кредити	17.5	-30.8
овърдрафт	-3.7	21.6
други	-2.4	21.0

Източник: БНБ.

В същото време (особено към края на годината) натискът от страна на правителствения сектор се засили и приносът му за нарастването на резервните пари достигна около 60%. В тези условия контролирането на увеличаването на паричното предлагане, а оттам и на инфлацията чрез обща рестрикция бе възможно само при изтласкване от кредитния пазар на реалния

сектор от правителствения, което обаче не създава благоприятни предпоставки за икономически растеж.

3. Вътрешен кредит

През 1994 г. изменението на вътрешния кредит, който включва кредита в левове и валута за реалния и правителствения сектор, бе твърде различно от нарастването на паричното предлагане. Причините за изоставането на прираста му от темпа на увеличаване на широките пари са две: първо, изтичането на ресурси от страната за плащане на сделката по външния дълг и, второ, счетоводното отразяване на изписването на външния дълг към банките – кредиторки от Лондонския клуб, от баланса на Българска външнотърговска банка (Булбанк). Последната операция, както и преоформянето на валутните задължения на държавните предприятия в дълг на правителството съгласно ЗУНК в средата на 1994 г. сериозно засегнаха динамичните редове на редица кредитни агрегати и затрудняват сравненията с предишни години.

През 1994 г. нарастването на левовия компонент на вътрешния кредит изостана от валутния с над 11 процентни пункта. Ако се отчете и размерът на намаляването на вътрешния кредит във валута в резултат от сделката с Лондонския клуб, разликата значително се увеличава. С отчитане на изписаните кредити се наблюдава нарастване на отпусканите нови валутни кредити в доларово изражение, главно в частния сектор. Посоченото явление е проява на продължаващата доларизация на националното стопанство, без тя да е така силно изразена, както при депозитите. Въпреки това обаче то има дестабилизиращ ефект върху банките, защото в повечето случаи увеличава валутния риск.

НАРАСТВАНЕ НА ВЪТРЕШНИЯ КРЕДИТ ПРЕЗ 1994 г.

Показатели	млрд. лв.	XII'93=100, %
Вътрешен кредит	145.9	36.8
в левове	63.9	31.3
във валута	82.0	42.7
За правителствения сектор	82.1	42.4
в левове	15.8	15.3
във валута	66.3	73.3
За реалния сектор	63.8	31.5
в левове	48.2	47.6
във валута	15.6	15.4

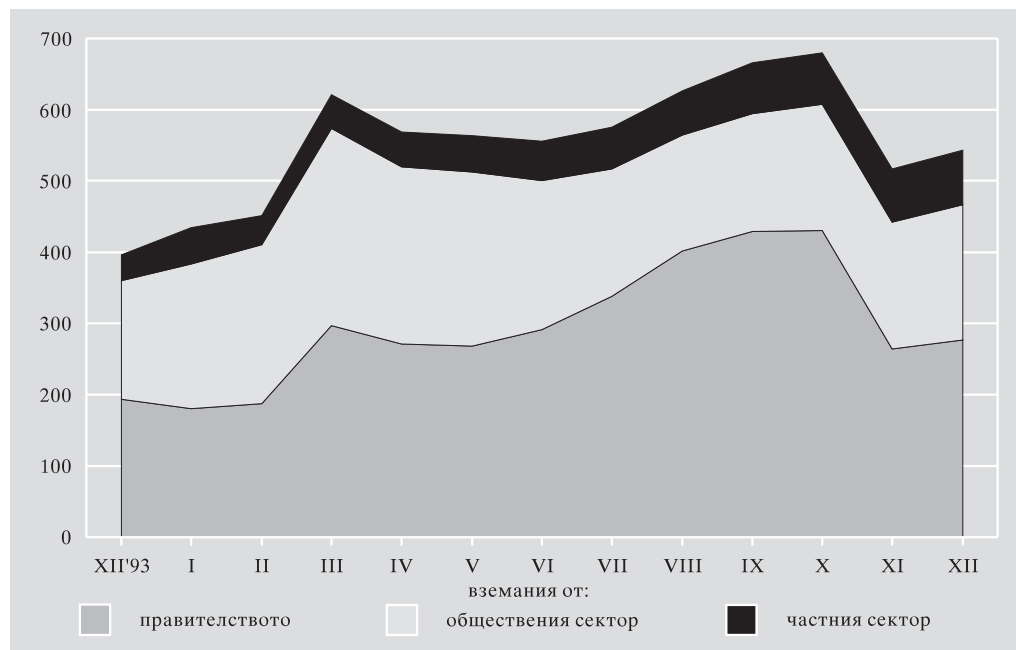
Източник: БНБ.

Дори и след редуцирането на валутните вземания от правителството ръстът на вътрешния кредит за този сектор изпреварва с около 10 пункта аналогичния показател за реалния сектор. Това се дължи на преоформянето на валутни кредити на държавни предприятия в размер на 1.8 млрд. щ. д. в държавни облигации съгласно ЗУНК, което се отрази в балансите на търговските банки през юли и август. Ето защо съпоставими са само темповете на нарастване на левовите кредити за двата сектора.

В резултат на рестриктивната фискална политика на правителството левовите вземания от този сектор се увеличават в абсолютно и относително изражение с около една трета от прираста на вземанията от реалния сектор. За умереното банково кредитиране на целия правителствен сектор принос има и нарастването на извънбюджетните фондове. Ограниченото търсене на кредит за финансиране на касовия дефицит остави около три четвърти от левовите ресурси за реалния сектор, но няма основание да се счита, че е настъпила съществена промяна в действителното им разпределение, доколкото все още със значителна част от тях се финансират квазифискални дефицити.

ДИНАМИКА НА ВЪТРЕШНИЯ КРЕДИТ ПРЕЗ 1994 г.

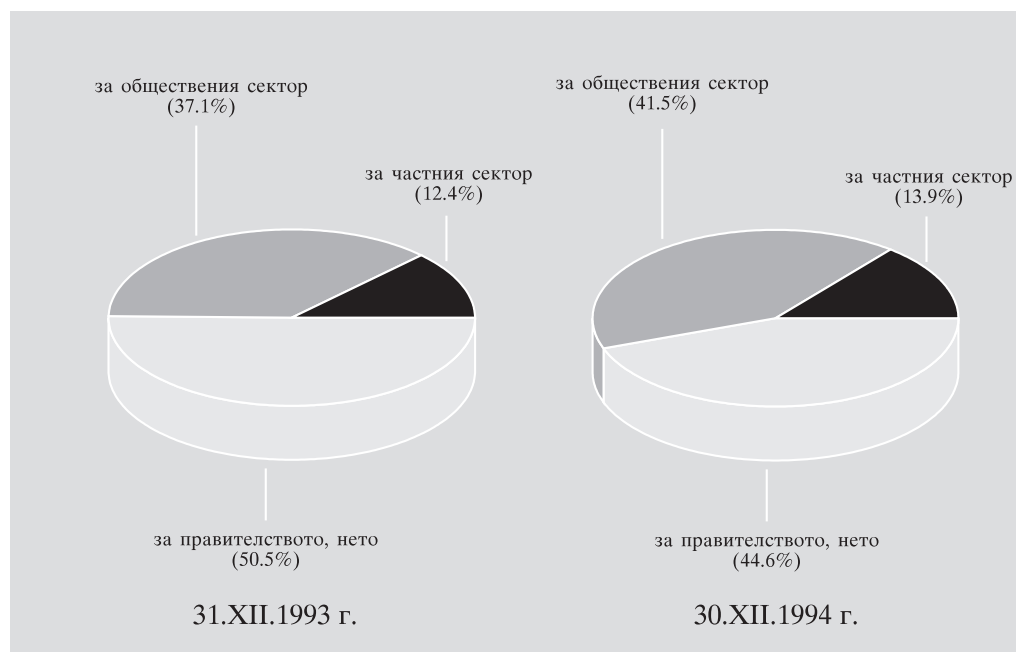
(млрд. лв.)

Източник: БНБ.

Започналото от края на 1993 г. набиране на данни за левовите и валутните кредити за частните предприятия дава възможност по-точно да се оценят тенденциите в динамиката на кредита за този подсектор. При левовия кредит темповете на нарастване за държавните и частните предприятия са почти еднакви (около 48%), но в абсолютно изражение само една четвърт от общия левов кредит за националното стопанство отива в частния сектор, което е близко до дела му в създаването на БВП.

СТРУКТУРА НА ВЪТРЕШНИЯ КРЕДИТ (левов компонент)

Източник: БНБ.

Много по-значително е кредитирането на частните предприятия във валута. През 1994 г. то се увеличава с 28.5 млрд. лв., или с 270%. В доларово изражение нарастването е също твърде голямо – с 83.5%, или с 269 млн. щ. д., което е над 40% от прираста на депозитите в чуждестранна валута за годината. Трудно е да се оцени доколко наблюдаваната доларизация на кредитите е резултат от експортната ориентация на частните предприятия. По-скоро има основание да се счита, че тя е отражение на загубата на доверие към лева, както и на лихвения диференциал, възникнал при относителното укрепване на лева след рязката му обезценка в края на март. В този смисъл условията по обслужването на валутните кредити за частните, а и за държавните предприятия могат съществено да се изменят при ново по-значително обезценяване на лева и да ги превърнат в несъбираеми вземания, което допълнително ще разклати стабилността на банковия сектор.

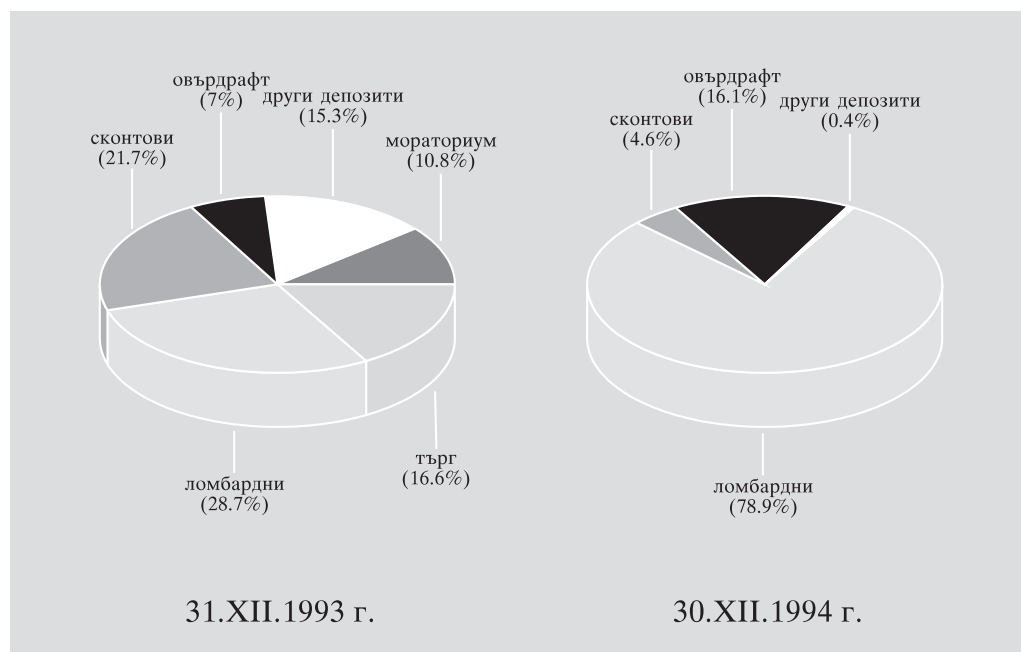
4. Парични инструменти и паричен пазар

Рефинансиране на търговските банки в национална валута

Към 31 декември 1994 г. предоставените от БНБ средства за рефинансиране на търговските банки са 28 561 млн. лв., включително овърдрафт от 4631 млн. лв. Нарастването спрямо 31 декември 1993 г. е с 12 803 млн. лв., или с 81.2%.

Рестриктивният характер на паричната политика на БНБ през цялата година в крайна сметка намери изражение в това, че към 31 декември 1994 г. 47% от търговските банки са осигурили своята ликвидност без рефинансиране от БНБ, като от останалите банки 24% са ползвали само суми в рамките на разрешения им овърдрафт, а 29% са рефинансирани и с ломбардни и сконтлови кредити и други депозити. Независимо от предприетата от БНБ стъпка за подобряване ликвидността на една търговска банка чрез изкупуване по номинал на държавни дългосрочни облигации, издадени по реда на ЗУНК, в размер на 9460 млн. лв., размерът на рефинансирането в две от търговските банки нараства с 15 092 млн. лв., или 312.5%, и в края на годината достига 77.7% от общото рефинансиране на търговските банки от БНБ.

СТРУКТУРА НА ФАКТИЧЕСКИТЕ ОСТАТЪЦИ ПО ДЕПОЗИТИТЕ И ЗАЕМИТЕ, ПРЕДОСТАВЕНИ НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ

В структурно отношение към 31 декември 1994 г. в общата сума на рефинансиране най-голям е дялът на предоставените заеми срещу залог – 78.9%, следвани от използвания овърдрафт (16.1%) и сконтните заеми (4.6%).

Депозитни търгове

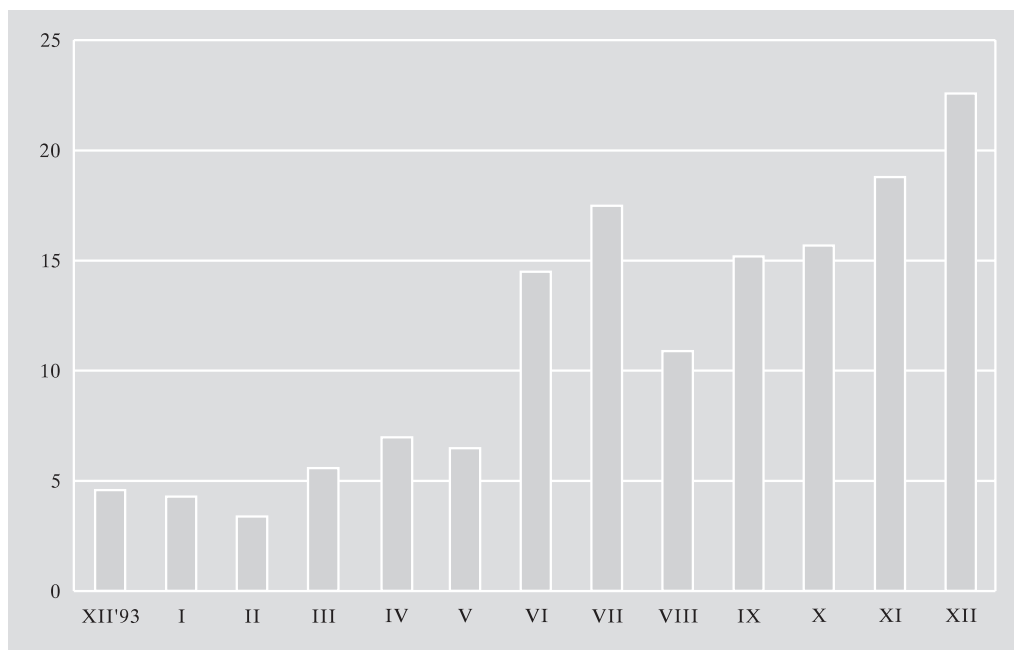
През първата половина на 1994 г. БНБ проведе само 9 търга на между-банкови депозити в левове. На търговските банки бяха предоставени от БНБ необезпечени депозити в размер на 7600 млн. лв., което представлява 25.5% от предоставените депозити чрез търгове през 1993 г. С развитието на операциите на открития пазар, включително и редовно провежданите седмични търгове за сключване на репо-договори за покупка на ДЦК с уговорка за обратна продажба, през втората половина на годината търговете за междубанкови депозити в левове отпаднаха като форма за необезпечено рефинансиране на търговските банки.

Ломбардни заеми

През 1994 г. се наблюдават съществени промени в размера и структурата на предоставените ломбардни заеми по месеци. От март 1994 г. поради възникнали проблеми с ликвидността на някои търговски банки БНБ започна да предоставя ломбардни заеми срещу залог на левови облигации, емитирани по ЗУНК, а от юни – и заеми срещу залог на облигации, деноминирани в щатски долари по същия закон. В резултат на това рязко се увеличи размерът на предоставените ломбардни заеми. С изключение на август, когато БНБ изкупи по номинал левовите облигации, притежавани от Стопанска банка по реда на ЗУНК, и намали с равностойността им рефинансирането ѝ, през останалите месеци размерът на ломбардните заеми нарасна чувствително и на 31 декември 1994 г. достигна 22 544 млн. лв., или със 17 996 млн. лв. повече от 31 декември 1993 г.

ДИНАМИКА НА ЛОМБАРДНИТЕ ЗАЕМИ ПРЕЗ 1994 г.

(млрд. лв.)

Източник: БНБ.

За периода януари – декември 1994 г. са предоставени 337 ломбардни заема за 125 542 млн. лв., а са издължени 341 за 107 546 млн. лв. Чувствително намалѐ броят на банките, които ползваха ломбардни заеми и на 31 декември 1994 г. те са 8 срещу 19 на 31 декември 1993 г. Освен това 92% от общата сума на ломбардните заеми към 31 декември 1994 г. са ползвани само от две банки.

В структурно отношение към края на годината преобладават предоставените заеми срещу залог на държавни дългосрочни облигации – 94.3%, в т.ч. емитирани по ЗУНК в левове – 2.9% и в щатски долари – 86.1%, срещу залог на облигации по постановления на Министерския съвет от 1991 г., 1993 г. и 1994 г. – 5.2%. След като в края на септември УС на БНБ разреши предоставяне на ломбардни заеми срещу залог на търговски ценни книжа – менителници и записи на заповед, техният дял на 31 декември 1994 г. е 5.7%. Ломбардни заеми срещу този вид залог през годината ползват 4 търговски банки, като две от тях не успяват да издължат заемите си на договорените падежи, а 5 менителници от една търговска банка са протестирани.

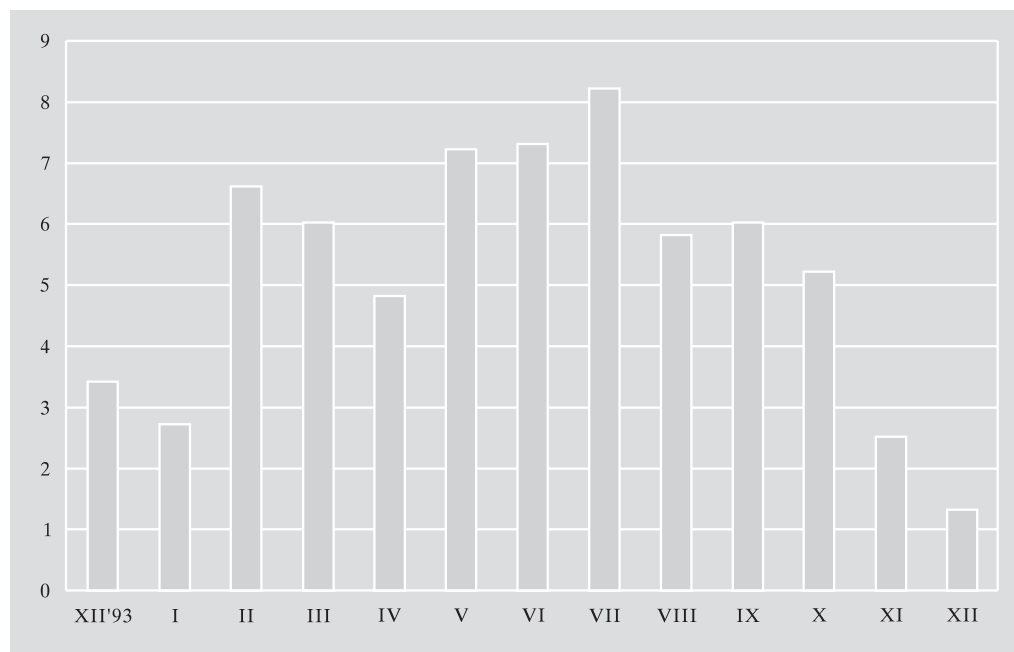
През 1994 г. размерът и броят на предоставените ломбардни заеми срещу залог на съкровищни бонове, емитирани от Министерство на финансите за покриване на бюджетния дефицит, постоянно намалява и на 31 декември 1994 г. не се отчита остатък на заеми срещу този вид залог.

Сконт заеми

За периода януари – декември 1994 г. са сконтирани 386 записи на заповед и менителници за 50 455 млн. лв., в т. ч. за земеделието – 166 за 22 300 млн. лв. и други 220 за 28 155 млн. лв. Издължени са 358 броя за 49 190 млн. лв., в т. ч. за земеделието – 161 за 22 000 млн. лв. Спрямо 1993 г. са разрешени в повече 273 сконтни заема за 39 300 млн. лв., в т. ч. за земеделието – 68 за 18 200 млн. лв.

ДИНАМИКА НА СКОНТОВИТЕ ЗАЕМИ ПРЕЗ 1994 г.

(млрд. лв.)

Източник: БНБ.

Към 31 декември 1994 г. дългът по сконтните заеми е 1265 млн. лв., в т. ч. 473 млн. лв. неиздължени на падежа поради липса на средства по разплащателните сметки на някои търговски банки. Спрямо 31 декември 1993 г. дългът по сконтните заеми е намалял с 2134 млн. лв.

Кратко- срочни депозити

През 1994 г. банките продължиха да ползват създадената с решение на УС на БНБ възможност за предоставяне на депозити от БНБ като кредитор от последна инстанция в случаите, когато имаха временни или трайни нарушения на ликвидността си. Тази практика продължи до 30 септември 1994 г., когато УС на БНБ реши да преустанови депозирането на средства от БНБ в търговските банки.

От началото на 1994 г. до 30 септември БНБ предостави на търговските банки 457 краткосрочни необезпечени депозита, като преобладаващата част от тях са за срок от 1 до 3 дни. Отделни търговски банки са ползвали този вид депозити за по-продължителни срокове независимо от високата им лихва, която в края на август достигна 220%. Към 30 септември 1994 г. поради трайно влошена ликвидност и липса на ресурс на банките останаха неиздължени 4 депозита в размер на 242 млн. лв. Към 31 декември 1994 г. те намаляха до 21 млн. лв., дължими от една банка.

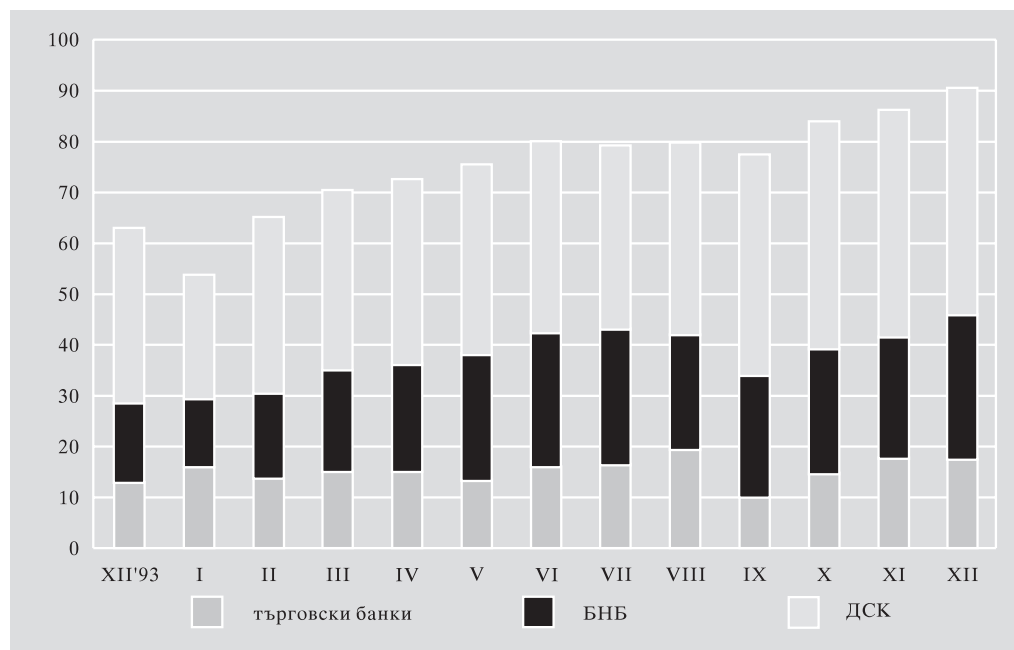
На 4 търговски банки с трайно нарушена ликвидност през цялата година по решение на УС на БНБ на основание чл. 30, ал. 3 от Закона за БНБ бяха разрешени 25 краткосрочни необезпечени депозита в размер на 18 938 млн. лв. като изключително необходими за посрещане на тяхната ликвидност. Към 31 декември 1994 г. поради ненастъпил срок на издължаване е останал 1 депозит в размер на 100 млн. лв.

Операции на открития пазар

В сравнение с 1993 г. значително нараства делът на операциите на открития пазар като инструмент за регулиране ликвидността на банковата система. Активното прилагане на операциите на открития пазар, които през 1994 г. се извършват на ежедневна основа, доведе до увеличение на относителния дял на сделките с държавни ценни книжа на междубанковия пазар за сметка намаляване размера на необезпечените депозити.

ОБЕМ НА ПАРИЧНИЯ ПАЗАР ПРЕЗ 1994 г.

(млрд. лв.)

Източник: БНБ.

Общият оборот на операциите на открития пазар в сравнение с 1993 г. нарасна 4 пъти и в края на отчетния период възлезе на 810 719 млн. лв. В структурно отношение най-голям дял имат репо-операциите – 94% от общия обем на сделките, като средната им продължителност е 10 дни. Операциите репо-купува се осъществяваха главно чрез провеждане на търг, предварително обявен от БНБ за срок, не по-кратък от 15 дни.

Постепенно в изпълнение целите на паричната политика БНБ ограничи прякото предоставяне на пари на паричния пазар – през второто полугодие се увеличи относителният дял на операциите репо-продава, които в края на 1994 г. са 86% от общия обем на репо-операциите.

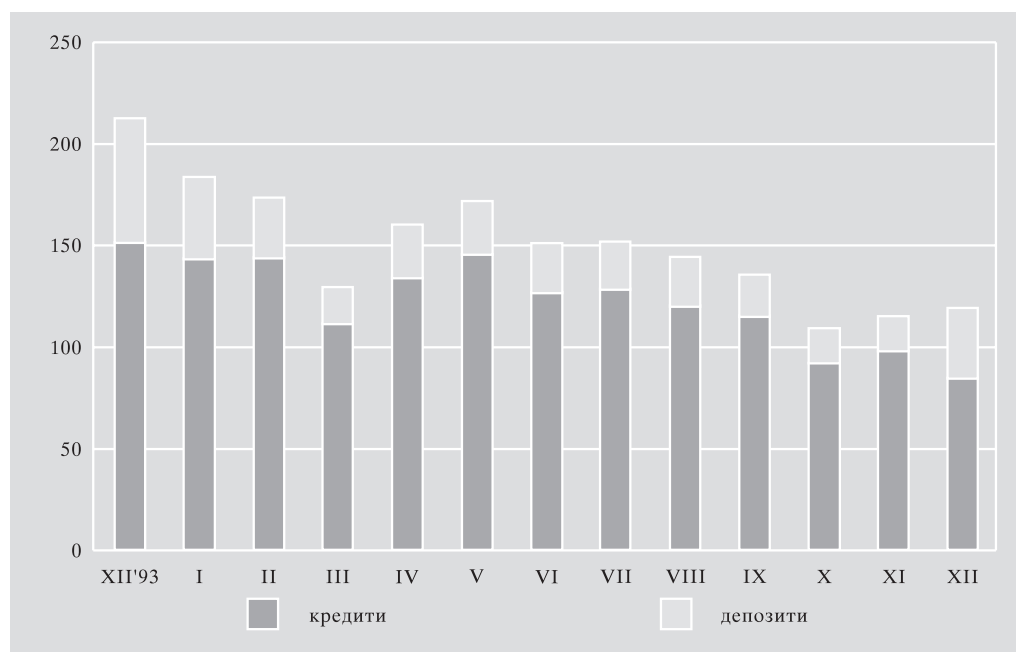
Рефинансиране на търговските банки в чуждестранна валута

Кредити в чуждестранна валута

Поради отсъствието на специализирана финансова институция в страната, която да кредитира вносно-износните операции, през 1994 г. БНБ продължи да отпуска на търговските банки сконтни кредити във валута срещу залог на търговски ценни книжа (записи на заповед) за срок от три месеца. За обема на валутното кредитиране през годината бе характерна тенденция към постепенно понижаване. В края на 1994 г. обемът на отпуснатите на търговските банки валутни кредити възлезе на 84.3 млн. щ. д. при 151.1 млн. щ. д. в края на миналата година. Регистрираното намаление е с 66.8 млн. щ. д., или 44.2%. Използвани валути по заемите остават щатският долар и германската марка. Прилаганите лихвени проценти по заемите в долари и в марки бяха 9 на сто годишно. За доларовите заеми лихвеният процент отбеляза увеличение от 1.5 пункта спрямо равнището от 1993 г. (7.5% годишно), докато за марките се запази.

РЕФИНАНСИРАНЕ НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ ВЪВ ВАЛУТА ПРЕЗ 1994 г.

(млн. щ. д.)

Източник: БНБ.

Депозити в чуждестранна валута

Наред с кредитите БНБ през 1994 г. продължи да предоставя депозити във валута на търговските банки (след известни колебания през 1993 г. техният обем през 1994 г. бележи тенденция на слабо понижаване (изключение е растежът от около 17 млн. щ. д. през декември). В края на анализирания период депозитите във валута възлизат на 34.4 млн. щ. д. при 61 млн. щ. д. в края на 1993 г., което е спад с 26.6 млн. щ. д., или 43.6%. Валутните депозити също са предоставяни в щатски долари и германски марки. Лихвените проценти (при доларовите депозити 8% годишно през първото полугодие и между 6.5% и 8% годишно през второто, а при депозитите в марки между 7% и 9% през първото полугодие и 7% през второто) отбелязват покачване спрямо диапазона 6.5% – 7% годишно, характерен за лихвените равнища на депозитите в двата вида валута през 1993 г.

Минимални задължителни резерви

През 1994 г. минималните задължителни резерви продължиха да изпълняват ролята на инструмент на паричната политика на БНБ. Във връзка с овладяване кризата на валутния пазар през март в общия пакет от рестриктив-

ни мерки бе включено и увеличаване на минималните задължителни резерви от 7% на 8% върху привлечените средства.

На 16 юни 1994 г. УС на БНБ с Решение № 197 прие за минимален задължителен резерв касовата наличност в левове на търговските банки и ДСК в размер до 60% от фактичката касова наличност при месечно нарастване от 10%, считано от юли до декември 1994 г. По-късно с Решение № 229 от 21 юли 1994 г. УС на БНБ повиши минималните задължителни резерви от 8% на 9% за юли и на 10% от август. По внесените минимални задължителни резерви в левове БНБ започна да начислява лихва в размер на 12 на сто годишно от 1 август 1994 г. С цел да стимулира небанковото финансиране на касовия бюджетен дефицит от септември БНБ започна да олихвява с 1/2 от действащия за съответния период основен лихвен процент внесените в левове минимални задължителни резерви на търговските банки и ДСК в размер, равен на номиналния размер на продадените от тях на физически и юридически лица – небанкови предприятия, безналични държавни ценни книжа.

С оглед подобряване на валутната ликвидност след 31 август 1994 г. на търговските банки се разреши да държат във валута до 20% от внесените в БНБ минимални задължителни резерви върху привлечените средства във валута. С Решение № 332 от 27 октомври 1994 г. УС на БНБ прие за минимален задължителен резерв и касовата наличност във валута в размер до 15% от фактичката касова наличност при месечно нарастване от 5%, считано от октомври до декември 1994 г.

За да се насърчи участието на търговските банки на първичния пазар на ДЦК, при регулирането за октомври – декември 1994 г. им бе дадена възможност да отчитат абсолютния прираст на минималните задължителни резерви спрямо внесените за септември с държавни ценни книжа, емитирани след 1 октомври 1994 г. по реда на Наредба № 5. За подобряване ефективността на управлението на резервните пари при провеждането на паричната политика УС на БНБ реши ДСК постепенно да попълни минималния си задължителен резерв до размера на изискваните 10% върху привлечените средства, което се осъществи към 31 декември 1994 г.

В края на годината на база годишен обобщен баланс в БНБ бяха отчетени минимални задължителни резерви в размер на 36 647 479 хил. лв., т. е. увеличението е повече от 3 пъти в сравнение с 1993 г. За това нарастване повлия и курсът на щатския долар, който на 30 декември 1994 г. беше 66.015 лв. при 32.711 лв. на 31 декември 1993 г.

Кредитни тавани

Общата рестриктивна насоченост на паричната политика през 1994 г. изискваше да се продължи ограничаването на кредитната експанзия на търговските банки. През първото полугодие за това служат кредитните тавани. Тяхната роля за ограничаване кредита за неправителствения сектор обаче значително намаля с разширяването на операциите на открития пазар и с нарастването на възможностите на БНБ да управлява ефективно резервните пари. По тези причини прилагането им за целите на паричната политика след юни 1994 г. бе преустановено.

Взаимоотношения между търговските банки

Кредитни ресурси на междубанковия пазар

В края на 1994 г. междубанковият пазар се утвърди като най-развития сектор на паричния пазар за осигуряване на необходимите ресурси на търговските банки. Към 31 декември 1994 г. дългът по предоставените депозити на междубанковия пазар е 61 905 млн. лв., което е два пъти повече от пряко отпуснатите от БНБ ресурси на търговските банки. Най-голям е относителният дял на дълга по предоставените от ДСК средства – 44 515 млн. лв., или 71.9% от общия размер. Възможностите, които осигурява междубанковият пазар за сключване на сделки, както за по-продължителни, така и за много кратки периоди, го определя наред с операциите на открития пазар като един от най-гъвкавите и перспективни инструменти за осигуряване и ежедневно регулиране на ликвидността. Доказателство за това е и значителното увели-

чение на относителния дял на ресурсите, предоставени за срок до 1 седмица, който в края на 1994 г. достигна 49.7% при отчетен за 1993 г. 19.9% и 12.2% за 1992 г. През 1994 г. се очерта и тенденция към увеличение на относителния дял на предоставените ресурси със срок над 1 месец. Докато в края на 1993 г. този дял бе 7.5%, то в края на 1994 г. той достига 9.6%.

Съществена промяна на междубанковия пазар през 1994 г. е това, че докато през предходните години предоставените между банките ресурси бяха главно необезпечени, то в края на отчетния период повече от половината от предоставените ресурси са обезпечени с държавни ценни книжа или друг залог. Банките с нарушена ликвидност поради концентрацията на облигациите, емитирани по ЗУНК, почти през цялата 1994 г. бяха изолирани от получаване на ресурси от междубанковия пазар. Своята ликвидност те осигуряваха главно от ресурси, получени от ДСК и БНБ, поради което задълженията им към тези две институции нарастват значително.

Лихвен процент на междубанковия пазар

Средният лихвен процент на предоставените през 1994 г. кредитни ресурси на междубанковия пазар е 67.5 на сто. Той е с 3.7 пункта над средния основен лихвен процент – 63.8 на сто, което също разкрива общата рестриктивност на паричната политика на БНБ.

Анализът на динамиката на лихвения процент на междубанковия пазар показва, че през всички месеци на годината е налице трайна тенденция към увеличение цената на левовите ресурси, като надбавката над основния лихвен процент се движи от 1.2 пункта през януари до 3.1 пункта в края на годината. Високата надбавка над основния лихвен процент отразява значителното превишение на търсенето на ресурси над предлагането поради намалената ликвидност на банковата система в резултат на провежданата от БНБ рестриктивна парична политика.

5. Лихви по операциите на търговските банки

През изтеклата година лихвите по депозитите и кредитите на търговските банки останаха здраво свързани с основния лихвен процент, определен от БНБ. За разлика от предходната година лихвената политика на БНБ през 1994 г. бе последователно рестриктивна, което намери отражение в общи възходящи тенденции в номиналните лихви по депозитите и кредитите. В течение на периода БНБ три пъти повиши основния лихвен процент общо с 20 пункта до най-високото дотогава от началото на реформите равнище от 72% проста годишна лихва. В съответствие с това и лихвите по депозитите и кредитите също достигат рекордни номинални равнища, но високата инфлация съществено ги изменя в реално изражение.

Лихвени проценти по депозитите

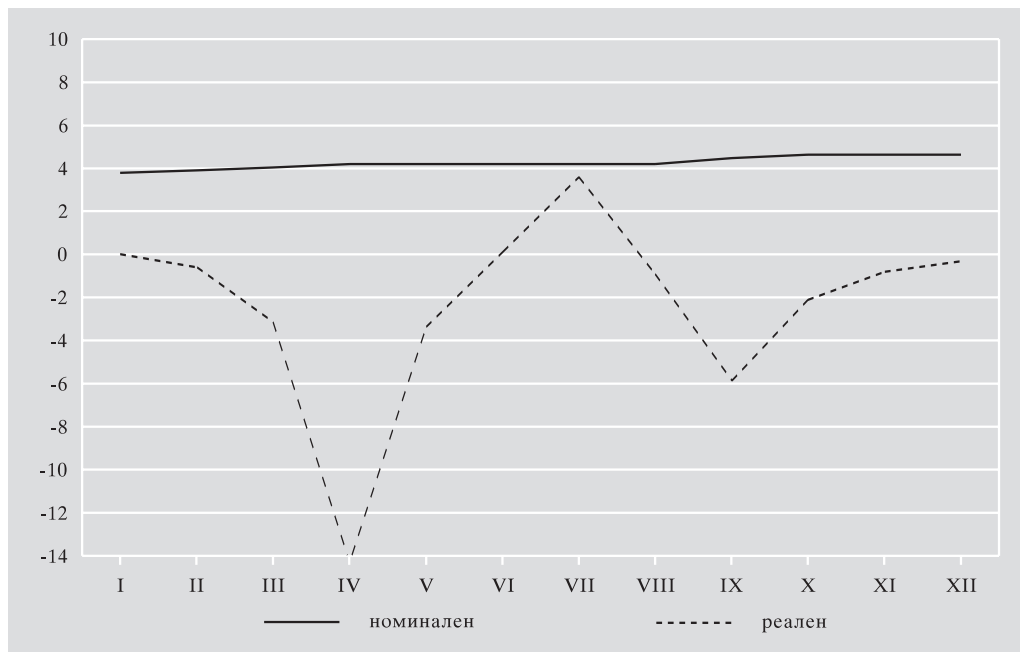
През 1994 г. средните месечни лихви по срочните депозити нараснаха с един пункт – от 3.64% през декември 1993 г. до 4.64%. Номиналното годишно увеличение е с 8 пункта по-малко от повишаването на основния лихвен процент, което показва значително влошаване на позициите на спестителите. При дефлиране с индекса на потребителските цени реалните лихви по депозитите са силно отрицателни: -25.7% за годината и -20.4% за първото полугодие. В сравнение с 1993 г. загубите на спестителите чувствително нарастват – над 2.5 пъти за полугодията и над 3.5 пъти за годината. Има основание да се предполага, че посочените равнища още през април са надхвърлили границата на търпимостта, което обяснява наблюдаваната през по-голямата част от годината устойчива тенденция към валутна субституция от страна на всички икономически агенти.

Само през два от летните месеци реалните лихви по депозитите са положителни, но доходите на спестителите са общо под 4%. През останалите месеци реалните лихви остават отрицателни, като през април и септември въпреки увеличаването на основния лихвен процент стойностите им са най-нис-

ки – съответно -14.4% и -5.9%. Подобно е съотношението между месеците с положителни и отрицателни реални лихви и през 1993 г., но тогава колебанията са много по-малки. Сравнението на данните за двете години ясно показва, че единствено чрез лихвената политика е трудно да се защити депозитната база и само последователна и координирана икономическа политика за намаляване на инфлацията може да възвърне доверието в лева.

МЕСЕЧНИ ЛИХВЕНИ ПРОЦЕНТИ ПО ЕДНОМЕСЕЧНИ ДЕПОЗИТИ ПРЕЗ 1994 г.

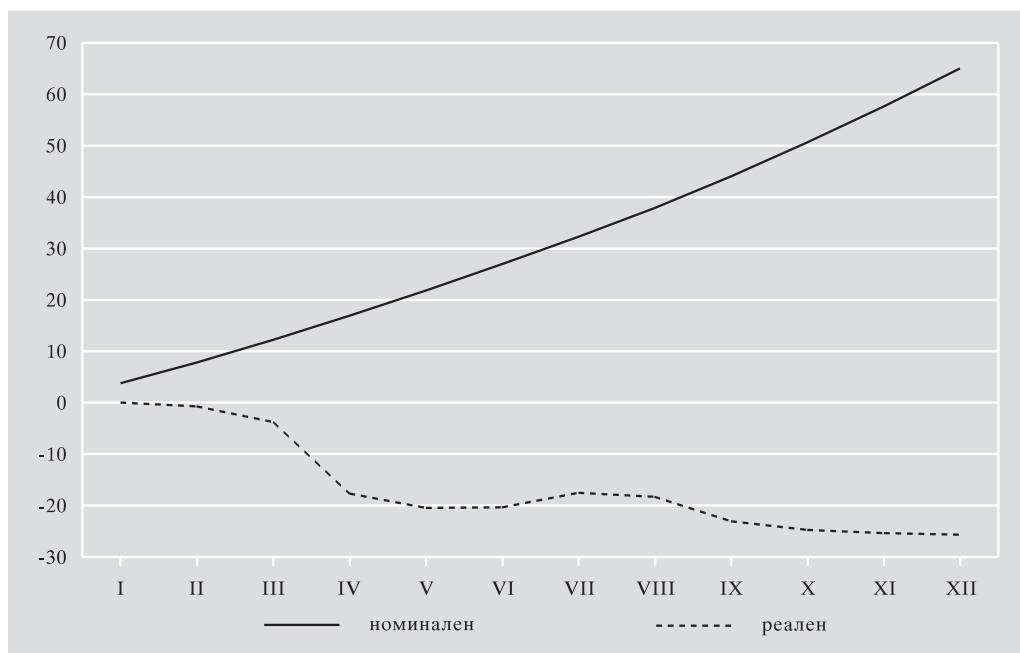
(%)

Източник: БНБ.

**ЛИХВЕНИ ПРОЦЕНТИ ПО ЕДНОМЕСЕЧНИ ДЕПОЗИТИ ПРЕЗ 1994 г.
(с натрупване от началото на годината)**

(%)

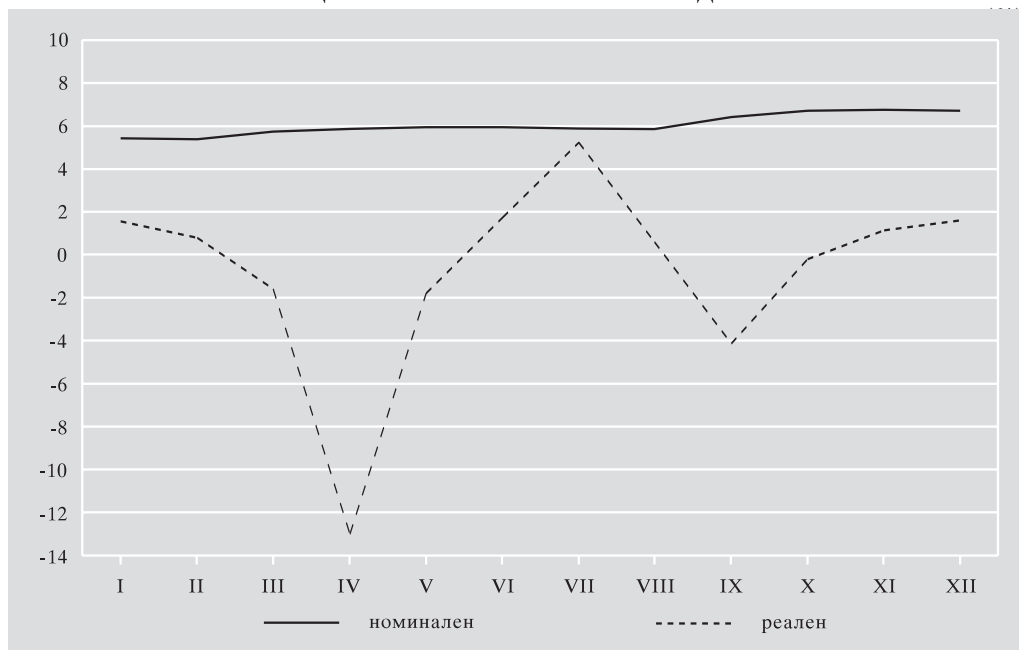

Източник: БНБ.

Лихвени проценти по кредитите

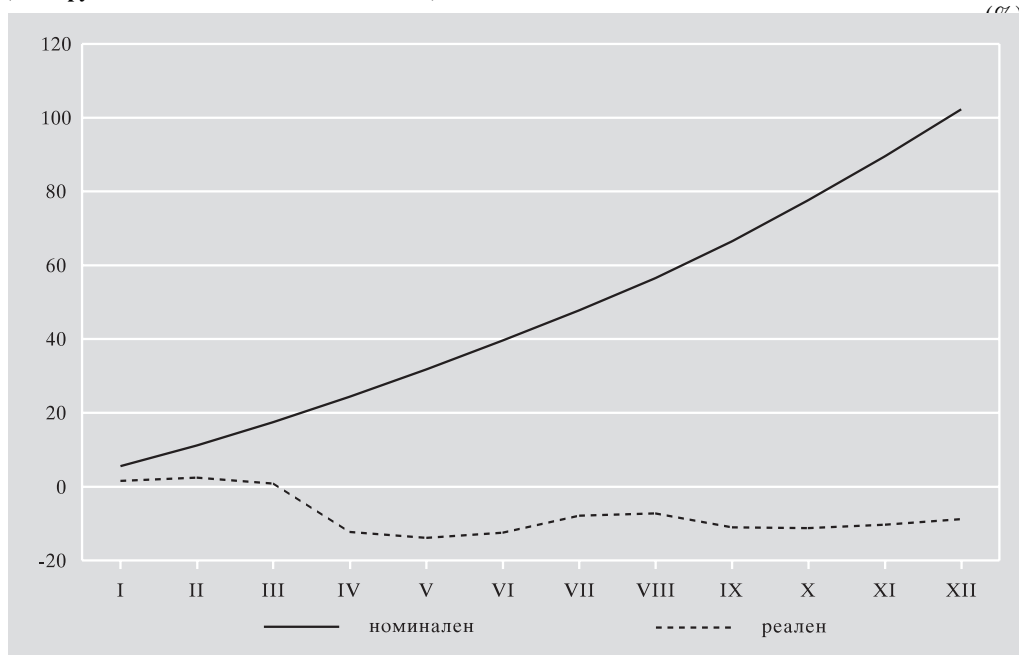
Аналогични изменения се наблюдават и при лихвените проценти по краткосрочните кредити. В течение на годината средните месечни стойности се повишават с 1.5 пункта и достигат 6.7% през декември. В годишно изражение увеличението е само с 2 пункта под нарастването на основния лихвен процент, което дава основание да се счита, че позициите на кредитополучателите не са се изменили съществено. За разлика от лихвите по депозитите при номиналните лихви по кредитите се наблюдава спад през четири месеца, но общата възходяща тенденция следва нарастването на основния лихвен процент.

МЕСЕЧНИ ЛИХВЕНИ ПРОЦЕНТИ ПО КРАТКОСРОЧНИ КРЕДИТИ ПРЕЗ 1994 г.

Източник: БНБ.

**ЛИХВЕНИ ПРОЦЕНТИ ПО КРАТКОСРОЧНИ КРЕДИТИ ПРЕЗ 1994 г.
(с натрупване от началото на годината)**

Източник: БНБ.

Реалните лихви са положителни само през първото тримесечие, за второто цената на кредита стига своя минимум (-14.5%), а през второто полугодие отново става положителна и достига 5.9%. Общата реална цена на кредита за годината е твърде отрицателна (-8.9%) и е с близо 18 пункта по-ниска, отколкото през 1993 г. При дефлиране с индекса на цените на производител в промишлеността тя се увеличава, но остава слабо отрицателна за цялата 1994 г. Посочените данни дават основание да се твърди, че през изтеклата година въпреки високите номинални стойности реалната цена на кредита е нямала съдържателен ефект върху реалния сектор.

Лихвен диференциал

През 1994 г. лихвеният диференциал продължи да се увеличава и достигна 2.1 пункта през ноември (спадайки незначително през декември). Наблюдаваната тенденция разкрива нарастващата нестабилност в банковата система – търговските банки се стремят чрез ценовата си политика по кредитите и депозитите да компенсират загубите си по новите необслужвани вземания и нискодоходните държавни облигации, емитирани по ЗУНК. В тази обстановка растящите наследени и нововъзникналите текущи проблеми на банките започват да оказват допълнителен натиск върху техните клиенти, като създават условия за нарастване на несъбираемите кредити, от една страна, и подриване на депозитната база – от друга.

6. Емисионна дейност

Количество на емисията

В края на 1994 г. парите извън касите на БНБ (пари в обращение плюс пари в касите на търговските банки) достигнаха 43.1 млрд. лв., като нараснаха с 14.7 млрд. лв., или с 51.8% в сравнение с 1993 г. Това изменение е с над 20 пункта по-малко от увеличението на широките пари (подобна тенденция бе наблюдавана и през 1993 г.).

Относителният дял на масата на парите извън касите на БНБ към общата парична маса от 11.7% в края на 1993 г. намаля на 10.3% в края на 1994 г. Нарастването на наличните пари може да се приеме в границите на нормалното, тъй като през 1994 г. не се промениха съществено факторите, влияещи пряко или косвено върху него: сравнително висока инфлация, номинален растеж на доходите, особености на системата на разплащания в страната, задлъжнялост на фирмите, недостатъчно развит паричен пазар и др.

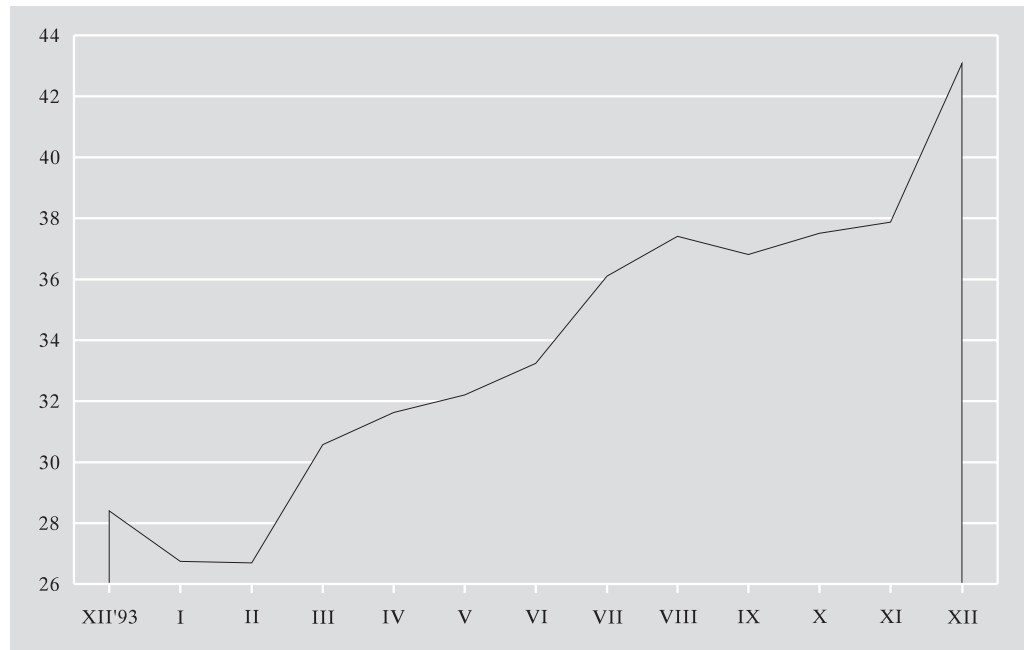
Анализът на динамиката на парите извън касите на БНБ показва, че през първите два месеца на 1994 г. в сравнение с края на 1993 г. се наблюдава традиционното сезонно намаляване. През март обаче този показател рязко нараства и в края на тримесечието достига 30.6 млрд. лв. В сравнение с края на 1993 г. увеличението е с 2.2 млрд. лв., или 7.6%, а само за март – с 3.9 млрд. лв., или 14.5%. Високият прираст на масата на парите извън касите на БНБ през март се дължи, от една страна, на увеличените доходи на населението, основно от пенсии, а, от друга – от задържането в този период на налични пари у населението за покупка на стоки и заплащане на услуги поради повишените инфлационни очаквания, породени от поскъпването на долара на валутния пазар и въвеждането от 1 април на данъка върху добавената стойност. През следващите три месеца нарастването е 2.7 млрд. лв., или 8.5%, т. е. с 1.2 млрд. лв. по-малко, отколкото през март. През третото тримесечие парите извън касите на БНБ продължиха да нарастват, като в края на септември спрямо юни увеличението е с 3.5 млрд. лв., или 10.5%. През последното тримесечие движението на показателя бе обичайно за този период на годината. През октомври и ноември парите извън касите на БНБ нараснаха с 1055 млн. лв., или 2.9%, а само за декември – с 5207 млн. лв. (13.7%).

Нарастването на наличните пари през декември е резултат на повишеното търсене на населението, свързано с покупките за коледните и новогодишните празници, изплащането на допълнителни възнаграждения, повишаване доходите на населението и свързаното с това по-голямо авансово изплащане

на средства за работна заплата, извършването на сделки в налични пари от страна на фирмите, както и с нарастването на наличностите в касите на търговските банки. Увеличението на доходите на населението в края на годината е свързано главно с изпълнение на Постановление № 268 от 16 ноември 1994 г. на Министерския съвет за определяне на минималната работна заплата за страната и компенсиране на някои доходи на населението през четвъртото тримесечие на 1994 г. и на Постановление № 272 от 17 ноември 1994 г. за изменение и допълнение на Постановление № 30 на МС от 1994 г. за работната заплата в бюджетните организации и привеждането ѝ в съответствие с инфлацията през 1994 г.

ПАРИ ИЗВЪН КАСИТЕ НА БНБ ПРЕЗ 1994 г.

(млрд. лв.)

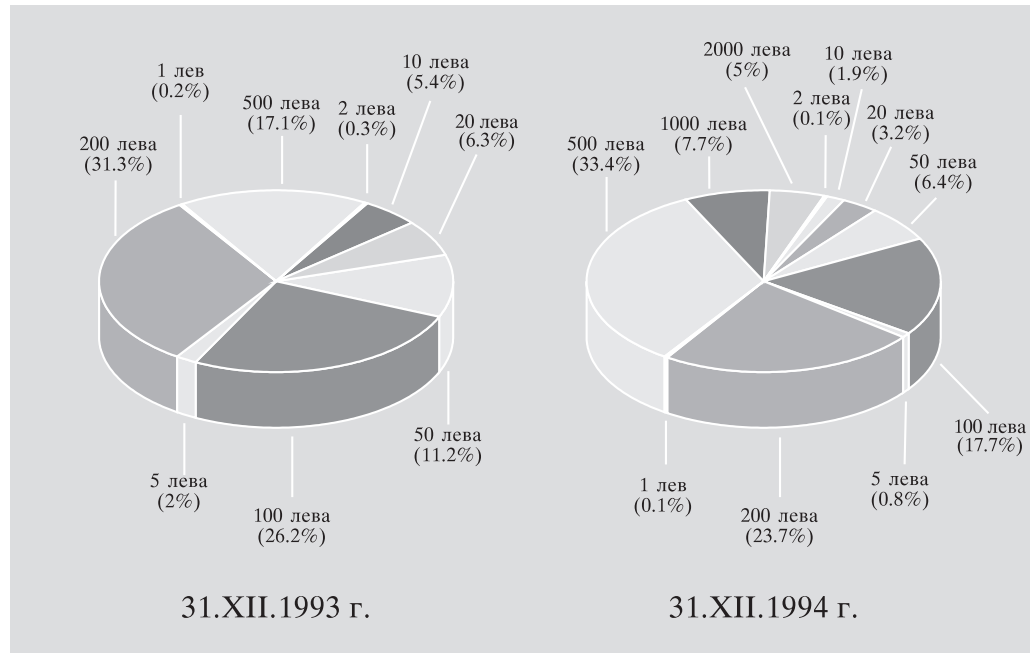
Източник: БНБ.

Парите в касите на търговските банки от 3.3 млрд. лв. в края на 1993 г., след като намаляха с 0.3 млрд. лв. в края на полугодieto, в края на декември 1994 г. нараснаха значително и достигнаха 4.7 млрд. лв., което е прираст от 1.5 млрд. лв., или 42.4%. Увеличената касова ликвидност на търговските банки в края на 1994 г. се дължи на очакванията за теглене на суми от населението по депозити във връзка с новогодишните празници, на отдалечеността на клоновете на търговските банки от клоновете на БНБ, както и на технологичните особености по обработката на парите и невъзможността за бързото им внасяне в клоновете на БНБ. Известно влияние върху увеличението на парите в касите на търговските банки оказва и решението на УС на БНБ от 16 юни 1994 г. за приемането за задължителен безлихвен резерв на касовата наличност в левове на търговските банки, като за декември 1994 г. този размер е 60% от нея.

Купюрен строеж

В сравнение с края на 1993 г. промени настъпиха и в купюрния строеж на емисията през 1994 г. За нормалното обслужване на наличнопаричния оборот по-удобни се оказаха купюрите с по-висок номинал (100, 200, 500, 1000 и 2000 лева). В края на 1994 г. те представляваха 87.5% от стойността на банкнотите при 74.6% в края на 1993 г. В същото време относителният дял по бройки банкноти на тези купюри в общия брой банкноти в края на 1994 г. е 30.9% при 19.6% в края на 1993 г.

КУПЮРЕН СТРОЕЖ НА ЕМИСИЯТА ОТ БАНКНОТИ*

* Относителният дял на купюрите е направен на база стойности.

Източник: БНБ.

В изпълнение решенията на УС на БНБ банката продължи през 1994 г. постепенното изтегляне от обращение на банкнотите със символиката на Народна република България след нормалното им изхабяване. В тази връзка и с оглед подобряване купюрния строеж на банкнотите в обращение, създаване на по-добри условия за касово обслужване на банковите клиенти и поддържане чистотата на паричното обращение БНБ преимуществено плащаше с банкноти от новите емисии. Необходимостта на паричното обращение от по-ниските номинали банкноти бе удовлетворявана от монети, емисия 1992 г. Като се има предвид, че банкнотите от 1, 2, 5 и 10 лева (емисии 1962 г. и 1974 г.) ще се намират в обращение и ще бъдат законно платежно средство до 31 декември 1996 г., през 1995 г. след нормалното им изхабяване те ще се изтеглят от обращение по-интензивно.

Средната банкнота, пусната в обращение в края на 1994 г., е близо 76 лева при 42 лева в края на 1993 г. Нарастването на средната банкнота се дължи, от една страна, на пуснатите в оборот банкноти от по-високи номинали, а, от друга – на намаления брой банкноти в обращение през 1994 г. В сравнение с края на 1993 г. броят на банкнотите в обращение през отчетния период спадна с около 104 млн., което се дължи основно на изтеглените от оборот изхабени банкноти от ниските номинали.

През 1994 г. емисионната дейност се осъществяваше в условията на продължаваща инфлация. Отчитайки бъдещите потребности на паричното обращение от 1 ноември 1994 г., БНБ пусна в обращение банкнота с номинал 1000 лв., а от 21 декември – банкнота от 2000 лв. Това подобри паричното обращение и направи по-ниска издръжката му.

Емисия на монети

През 1994 г. съгласно установената практика БНБ продължи да емитира възпоменателни монети. С Решение № 184 от 2 юни 1994 г. УС на БНБ пусна в обращение от 3 юни 1994 г. сребърна монета, посветена на Петнадесетото световно първенство по футбол с номинална стойност 500 лв. С Решение № 258 от 17 август 1994 г. УС на БНБ пусна в обращение от 1 септември 1994 г. златна възпоменателна монета „Храм-паметник „Св. Александър Невски“ с номинал 10 000 лв. С Решение № 330 от 27 септември 1994 г. УС на БНБ пусна в обращение медно-никелова възпоменателна монета с номинална стойност 50 лева, посветена на 100 години от учредяването на първото

гимнастическо дружество в България. На основание Решение № 295 от 29 септември 1994 г. на УС на БНБ започна работата по проектиране и отсичане на четири възпоменателни монети, емисия 1995 г., посветени на асоциирането на България в Европейската общност, 100 години Олимпийски игри, 110 години от Съединението на България и 50 години от основаването на Организацията по прехраната към ООН.

В изпълнение на Решение № 168 от 27 май 1993 г. на УС на БНБ възпоменателните монети от благородни и неблагородни метали, емисии 1962 – 1985 г. включително, престанаха да бъдат законно платежно средство и от 1 януари 1995 г. бяха извадени от обращение.

Благородни метали

Съгласно Решение № 144 на УС на БНБ от 21 април 1994 г. златният резерв на БНБ се увеличи от 1 017 041 тройунции на 1 031 222 тройунции за сметка на преработеното оборотно злато в борсов стандарт. За наблюдавания период продължи тенденцията към увеличаване на оборотната наличност от злато в трезорите на БНБ. Както и през предходните две години, прирастът на злато е формиран главно за сметка на изкупени количества от вътрешни производители и на златни монети от населението. В края на 1994 г. оборотната наличност на БНБ от сребро намалява в сравнение с 1993 г. вследствие на осъществени сделки в страната и чужбина.

НАЛИЧНОСТ ОТ СКЪПОЦЕННИ МЕТАЛИ В БНБ

(тройунции)¹

Показатели	31 декември 1993 г.	31 декември 1994 г.
Златен резерв на БНБ ²	1 017 041	1 031 222
Оборотна наличност ³		
Злато	21 277	41 160
Сребро	843 221	617 589
Платина	4 726	5 351

¹ Една тройунция е равна на 31.10348 грама.

² Златният резерв е на кюлчета борсов стандарт.

³ Оборотната наличност се състои от злато, сребро и платина в стандартен вид (кюлче, лента и монети от държавни емисии).

Източник: БНБ.

Наличността от платина за наблюдавания период нарасна в резултат на изкупени количества от вътрешни производители (добиване от отпадъци). През 1994 г. продължава тенденцията продажбите на вътрешни производители да са символични поради свиване на производствата, използващи благородни метали.

7. Валутна политика

Като част от паричната валутната политика през 1994 г. бе насочена към поддържане външната стабилност на лева. За разлика от предходните две години обаче, когато номиналното обезценяване на лева силно изоставаше от инфлацията в страната, през изтеклата година за първи път след либерализирането на валутния режим бе наблюдавана връзка между външната и вътрешната динамика на лева, като ролята на валутната политика в рамките на паричната политика значително нарасна.

През 1994 г. валутната политика се провеждаше в сложна външна и вътрешна обстановка. Осъществяването ѝ бе допълнително възпрепятствано от обособяването на резерв за сделката по външния дълг (по силата на решение на Народното събрание), както и от ангажиментите по джентълменското споразумение с по-големите участници на валутния пазар преди приемането на Закона за бюджета през 1994 г. Нестабилната обстановка предопредели неравномерната динамика в предлагането на чуждестранна валута през годината. В същото време наред с традиционно действащите сезонни фактори за

по-съществено увеличаване търсенето на валута допринесе и загубата на доверие в лева през януари и особено през март. В течение на годината управлението на валутните резерви на страната бе подчинено на осигуряването на средства за сделката по външния дълг и не позволяваше на БНБ да извършва продължителни масирани интервенции. Поради тази причина в края на март бе допуснато, макар и за кратко време, сериозно отклонение от целта на БНБ за плавно изменение на валутния курс. По-късно след възстановяването на външното финансиране напрежението на валутния пазар бе овладяно, но очакванията за ново рязко обезценяване на лева останаха дори през лятото. Едва през последното тримесечие БНБ успя да извърши по-големи покупки на валута, без да повлияе съществено на курса и да попълни валутния резерв на страната за предстоящото обслужване на външния дълг през 1995 г. След третото тримесечие обаче поради неизпълнение на критерия за поведение финансирането от МВФ бе прекъснато, което отново ограничи влизашите в страната потоци валута само до постъпленията по текущата и капиталовата сметка на платежния баланс.

Драматичните обрати в динамиката на валутния курс през годината ясно разкриха трудностите в провеждането на валутната политика при значително неравновесие между търсенето и предлагането и ограничено външно финансиране. Проблемите на валутната политика съществено ограничиха възможностите за провеждане на последователна антиинфлационна парична политика и поставиха въпроса за по-тясно обвързване на целите и инструментите за поддържане на външната и вътрешната стабилност на лева.

Валутен пазар

Регистрираните в БНБ валутни спот-операции на централната банка и на търговските банки с пълен лиценз се равняват на покупки в размер на 3.4 млрд. щ. д. и продажби в размер на 3.5 млрд. щ. д. Обемът на валутния пазар не се измени съществено в сравнение с 1993 г.

Разпределението на участниците на пазара, обхванати от валутната статистика на БНБ, претърпя изменение: в групата „търговски банки с пълен лиценз“ останаха само банките, подаващи информация за всекидневното изчисляване на централния валутен курс, а някои големи финансови къщи, класифицирани само като партньори в подаваната информация, преминаха в групата „клиенти“, където са включени фирмите, организациите на бюджетна издръжка и банките без пълен лиценз. Съпоставката на данните през 1994 г. с тези за 1993 г. показва голямо намаляване обема на междубанковия пазар и увеличаване на операциите с клиенти, вкл. на постъпилата в БНБ валута от клиенти. Това косвено разкрива значението на финансовите къщи на валутния пазар. Тяхното класифициране като клиенти е относително, тъй като въпреки че са посочени като крайни контрагенти по регистрираните сделки, те както и търговските банки с непълен лиценз действат като посредници не само за фирми, но и за участници в междубанковия пазар. В този смисъл сумите на операциите с клиенти както при покупките, така и при продажбите частично отразяват препродажби на междубанковия пазар.

ВАЛУТЕН СПОТ-ПАЗАР ПРЕЗ 1994 г.

(млн. щ. д.)

Обем	А. Купени	В. Продадени	С. Салдо
1. БНБ с клиенти	266.7	284.0	-17.3
2. Търговски банки с пълен лиценз с клиенти	2270.0	2312.9	-42.9
3. Междубанков, само търг. банки с пълен лиценз	443.4	488.8	_*
4. Междубанков, вкл. БНБ (3+6А)	619.3	664.7	_*
5. БНБ, общо (1+6)	442.6	527.6	-85.0
6. БНБ с търг. банки с пълен лиценз	175.9	243.6	-67.7
7. Междуфирмен**	16.2	16.2	-
8. Общо с клиенти (1+2+7)	2552.9	2613.1	-60.2

* Някои неточности в отчетността водят до минимална разлика между колоните за покупка и продажба, които за междубанковия пазар са идентични.

** Данните са за минималния размер на пазара по текущо наблюдение.

Източник: БНБ.

Притокът на чуждестранна валута на пазара идваше от предприятията на цветната и черната металургия, металообработването, тежката и леката химия, транспортното машиностроене, строителството, дървообработването, стъklarската промишленост, производителите на облекло и обувки, ремонтни предприятия, летища и пристанища, автомобилния, морския и въздушния транспорт, морски и планински курорти, хотели, спедитори, висши учебни заведения, търговци на вторични суровини, кооперативната търговия и др. Купувачи на чуждестранна валута бяха главно предприятия от нефтопреработването, енергетиката, вносители на енергоносители, захар, автомобили, електроника, метали, фураж, от съобщенията и полиграфията, електронни и печатни медии, бутилиращи комплекси, производители на оборудване за хранителната промишленост, болници, изложби, правителствени учреждения, общини, чужди посолства, застрахователни компании и др. Доставчик и потребител на чуждестранна валута бе търговията с хранителни (вкл. деликатесни) продукти и стоки за широко потребление, тютюневата промишленост, различни външнотърговски предприятия, вкл. търговци на комплектни обекти. Клонове и представители на чуждестранни фирми също присъстваха на пазара като купувачи (електроника, търговия на дребно) и продавачи (петролни фирми) на чуждестранна валута.

ДЯЛ НА МЕЖДУБАНКОВИТЕ ОПЕРАЦИИ И НЕТНИТЕ ОПЕРАЦИИ НА БНБ НА ВАЛУТНИЯ ПАЗАР

	(%)
Междубанков оборот / купена от клиенти валута (ТБ)	21.5
Междубанков оборот / продадена на клиенти валута (ТБ)	21.1
Междубанков оборот / купена от клиенти валута (ТБ и БНБ)	26.2
Междубанков оборот / продадена на клиенти валута (ТБ и БНБ)	25.6
БНБ - нето продажби / общи продажби на банките на клиенти	3.3
БНБ - нето продажби / салдо на банките с клиенти	141.2

Източник: БНБ.

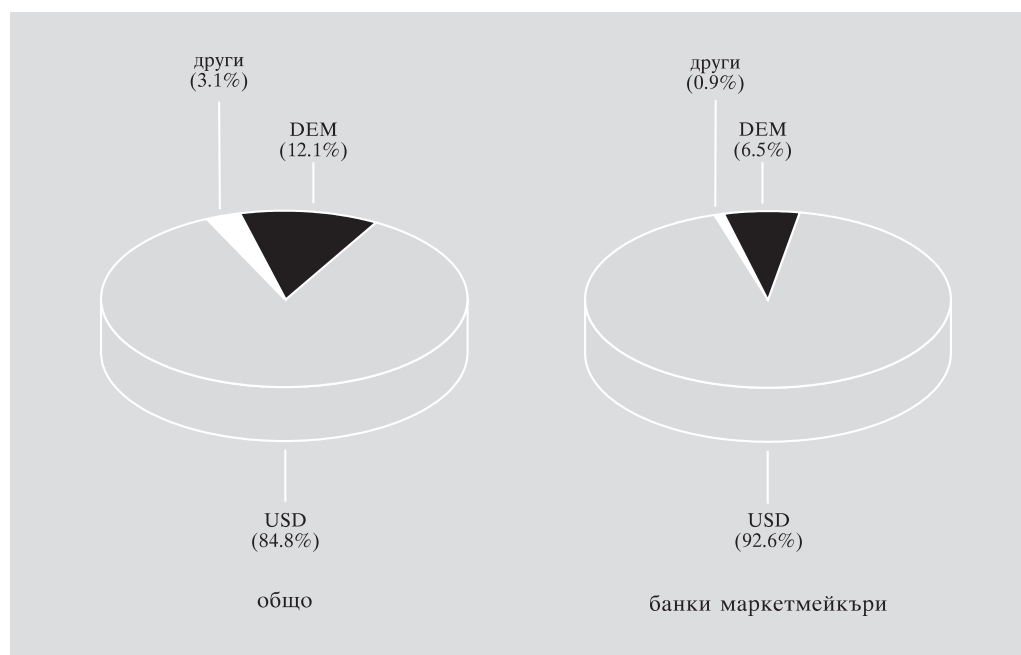
За междубанковия пазар бе характерно отслабналото значение на някои от най-влиятелните на валутния пазар в миналото търговски банки, изпитващи сега проблеми с ликвидността, засилване ролята на някои нови банки и силно присъствие на валутни посредници, използвани и от БНБ като агенти при интервенции на пазара. Постоянни участници в междубанковия пазар станаха чуждестранните банки, получили лиценз за операции в България. (Тъй като местните им филиали не влизат в групата на банките с пълен валутен лиценз и не подават информация в БНБ за изчисляване на централния валутен курс, обемите на техните операции са отчетени в раздела „клиенти“, доколкото фигурират като контрагенти в регистрираните сделки на банките с пълен лиценз.)

Приравнени към щатски долари, покупките на чуждестранна валута, които БНБ извърши срещу левове, възлизат на 442.6 млн. щ. д., като почти всичките – 439.4 млн. щ. д. (99.3%), бяха купени от банки и други финансови предприятия, а останалите 3.2 млн. щ. д. (0.7%) – от фирми. Продажбите на чуждестранна валута от централната банка срещу левове възлязоха на 527.6 млн. щ. д., половината от които – 282.4 млн. щ. д. (53.5%) – на банки и други финансови предприятия, една четвърт – 128.2 млн. щ. д. (24.3%) – на фирми, в т.ч. 9.8 млн. щ. д. (1.9%) непосредствено за плащания по линия на ДФРР, а останалата четвърт – 77.4 млн. щ. д. (14.7%) – на Министерството на финансите за плащания по външния дълг и 39.6 млн. щ. д. (7.5%) – на организации на издръжка на държавния бюджет. Най-големите продажби, свързани с външния дълг, бяха извършени през март – 25 млн. щ. д. за лихви към кредитори от Лондонския клуб и 0.1 млн. щ. д. за лихви към Световната банка и през юли – 38.8 млн. щ. д. и 0.2 млн. британски лири.

Официално регистрираните междуфирмени сделки имаха всекидневен характер, но общият им обем бе почти тройно по-малък, отколкото през

1993 г. През второто полугодие той намалява спрямо първото в приблизително същото съотношение, както предходната година, а размерът на единичните сделки като правило бе под 100 000 щ. д., най-често дори под 50 000 щ. д. Ориентир за повечето сделки бе централният курс, по-рядко котировките на обслужващата търговска банка купува, продава или средната величина между тях. Партньори в сделките бяха финансови къщи, промишлени (машиностроене, комплектни обекти, металообработване, дървообработване, фармацевтика, синтетични влакна, текстил, хранителни продукти) и селскостопански предприятия, търговци на енергоносители, външнотърговски предприятия, еднолични търговци, въздушният транспорт, фирми за различни услуги (наем на автомобили, сервиз на прибори, застраховки), спортни и профсъюзни организации и др. Както на корпоративния, така и на междубанковия пазар се забелязва участие на представители на чуждестранни предприятия.

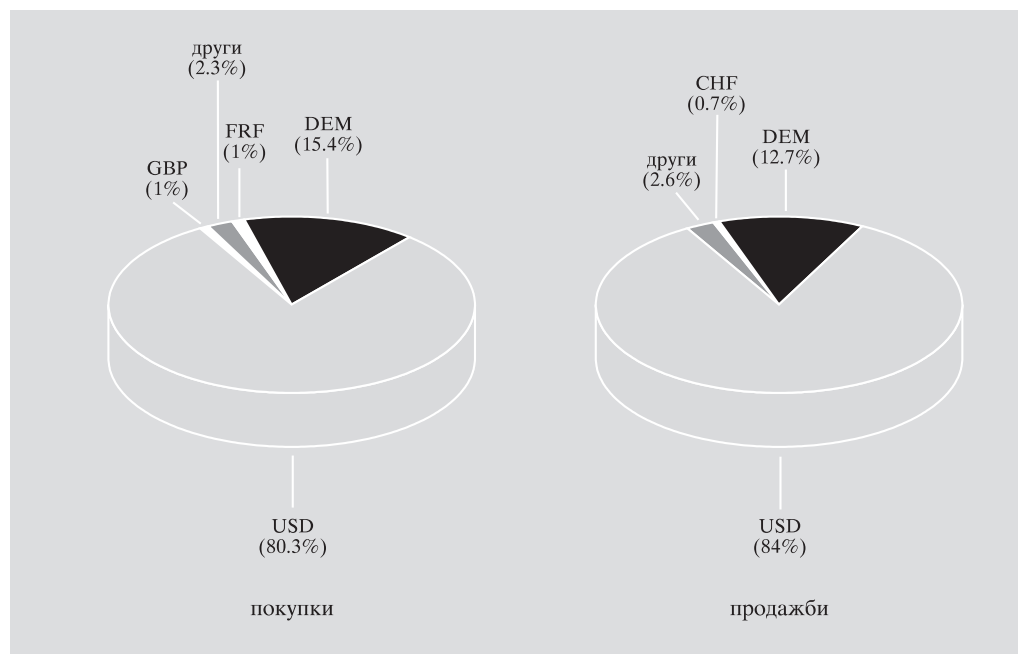
СТРУКТУРА НА ВАЛУТНИЯ ПАЗАР ПРЕЗ 1994 г.

Източник: БНБ.

Поради промяната в класификацията на участниците във валутния пазар по групи сравнението на структурата на пазара по валути с предходната година за отделните сектори не е напълно точно. Дяловете на основните чужди валути – щатския долар и германската марка – в структурата на общия обем на пазара са почти идентични с тези през 1993 г. При съпоставката на отделните сектори на пазара за отчетната година проличава най-големият дял на щатския долар при междубанковите операции и при продажбите за клиенти, отколкото при покупките от клиенти, което бе характерно за предходните две години. И ако първото се обяснява с водещата роля на долара при спекулативните операции и при интервенциите на централната банка, за второто допринасят продажбата предимно на долари за плащания по външния дълг, за внос на енергоносители, евентуалният интерес от задържане на долари у финансови предприятия (без банките с пълен лиценз, които се отчитат като междубанков пазар) и др.

ПОКУПКИ ОТ КЛИЕНТИ И ПРОДАЖБИ НА КЛИЕНТИ ПРЕЗ 1994 г.

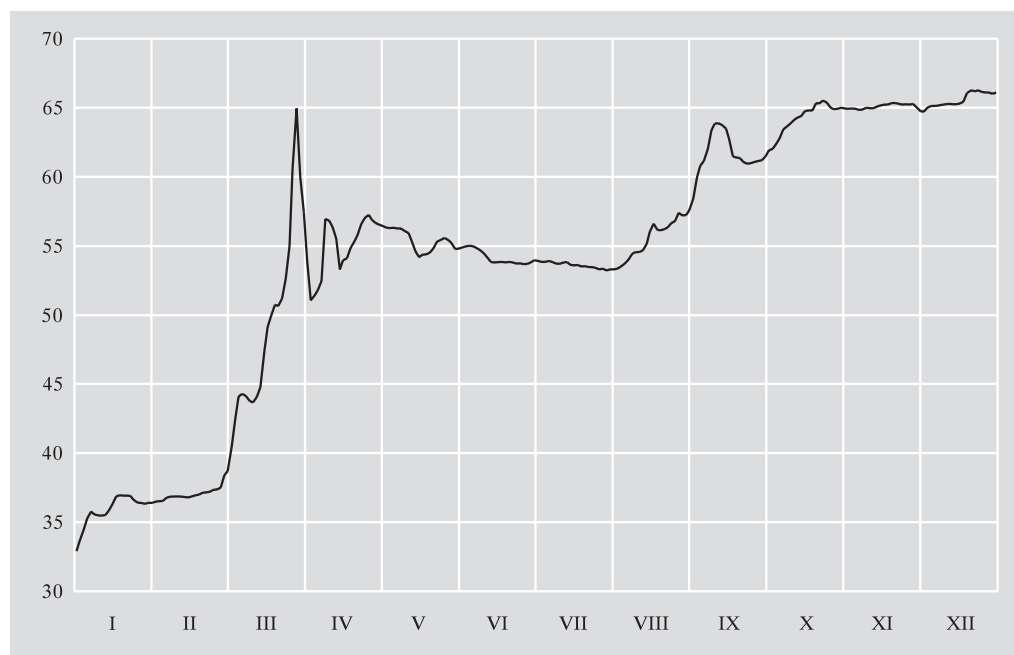
Източник: БНБ.

Валутен курс

Кривата на курса на най-търгуваната на българския пазар и използвана за ориентир при междубанковите сделки чужда валута – щатския долар – показва запазен сезонен характер на движение: слаб лев през зимата, укрепване в края на пролетта, силен лев през лятото и отслабване след това до края на годината. Кривата обаче е разчупена при кризата през март, след което продължава вече на ново ниво. В своята цялост кривата за 1994 г. показва посилен от предишните години тренд на поевтиняване на лева.

Най-ниският централен курс на щатския долар към лева бе на първия работен ден 3 януари – 32.755 лева за долар. През критичния период в края на март продажбите за клиенти надминават 70 лева за долар, междубанковите сделки доближават това ниво, а централният курс на 30 март достига 64.942 лева за долар. Най-ниският централен курс при коригиращата фаза бе 51.057 лева за долар на 5 април; обратната корекция достигна 57.244 лева за долар на 27 април; най-ниският курс през лятото бе 53.237 лева за долар на 1 август; най-високият курс през есента бе 65.527 лева за долар на 24 октомври; най-високият курс в края на годината бе 66.269 лева за долар на 23 декември, а на 30 декември – 66.015 лева за долар.

Допълнително въздействие върху кривата на курса имат търсенето на долари за плащания към вътрешни валутни кредитори (в края на април то засили общия тренд, а в началото на май бе срещу него) и за плащания към международни кредитори (през април, октомври и декември, което бе в синхрон с общото търсене на чуждестранна валута и бе отчасти удовлетворено от резерва на БНБ или от валута, постъпила на междубанковия пазар при интервенции на централната банка). Опитът за дестабилизиране на лева в края на декември бе подсилен от слухове за блокиране на валутните влогове, което усили търсенето на чуждестранни банкноти, в частност германски марки, за изплащане на теглените суми.

Източник: БНБ.

Средната колебливост на курса лев – щатски долар за годината²⁹ бе 1.48%, за първото полугодие – 2.17% (най-висока – 5.06% през март, най-ниска – 0.58% през юни), а за второто полугодие – 0.82% (най-висока – 1.83% през септември, най-ниска – 0.34% през ноември). Абсолютният пик бе 16.42% на 29 март.

Показател за състоянието на валутния пазар бе разликата (спредът) в котировките купува и продава. За курса лев – щатски долар, когато пазарът бе спокоен, спредът на междубанковия пазар бе около 0.10 лв., а при котировките за клиенти и в обменните бюра – между 0.40 лв. и 0.50 лв. в началото на годината и между 0.40 лв. и 0.60 лв. в края на годината. Когато пазарът бе колеблив, спредът при междубанковите котировки бе между 0.20 лв. и 0.30 лв., при котировките за клиенти и в обменните бюра – около 1 лв. При трусове на пазара спредът на междубанковия пазар и при котировките за клиенти достигаше 5 – 7 лв., а в обменните бюра – 10 – 13 лв. При по-дългосрочните очаквания на банките и фирмите за обезценяване на лева и конкуренция между пласьорите и препродавачите на валута (например през октомври – декември) спредът при котировките за клиенти бе по-широк от този в обменните бюра. Обратно, при пиковете на спекулацията, когато се оказваше натиск върху вътрешната покупателна сила на лева (например през пролетта и в края на годината), спредът при котировките в бюрата бе по-широк от котировките за клиенти.

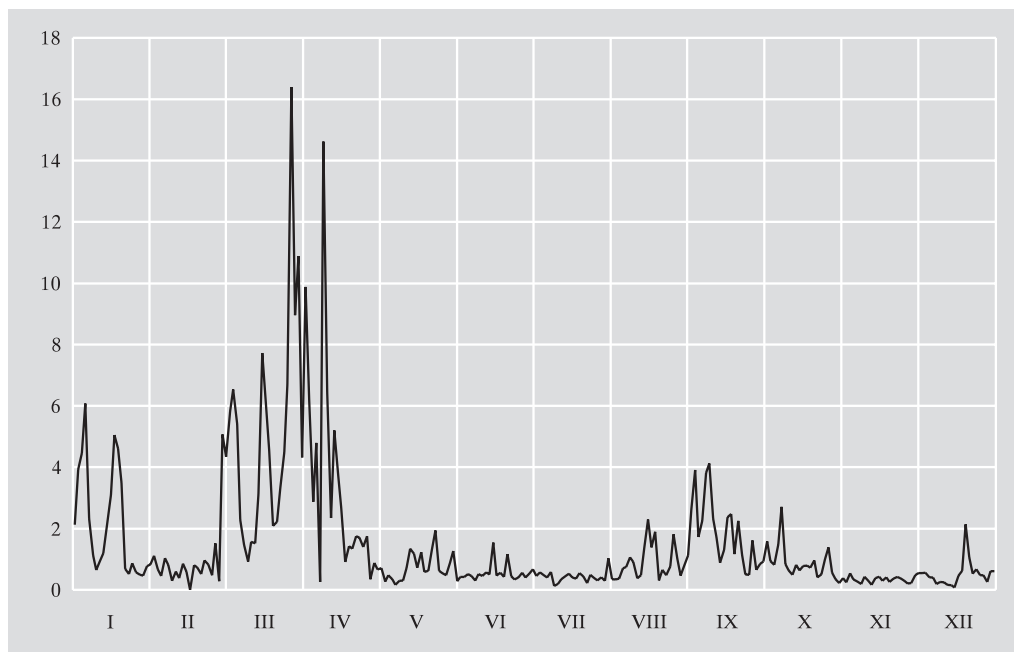
Преобладаването на продажби на чуждестранна валута при по-евтин долар в началото на годината и преобладаването на покупки на чуждестранна валута при по-скъп долар в края на годината формираха за централната банка среден курс 58.419 лева за долар при покупките на чуждестранна валута от страна на БНБ на спот-пазара и среден курс 52.258 лева за долар при продаж-

²⁹ За изчисляване на колебливостта е взето средното аритметично на 3 абсолютни стойности: разликата между най-високия и най-ниския курс на сделките на банките с пълен лиценз помежду им и с брокери за съответния ден, разликата между най-високия курс на междубанковите сделки за деня и централния курс за текущия ден и разликата между най-ниския курс на междубанковите сделки за деня и централния курс за текущия ден. Получената левова стойност е превърната в долари чрез делене на централния курс за текущия ден. Доларовата стойност, превърната в центове, е процентът на дневно колебание на курса. Средните стойности за периодите са изчислени като средноаритметични от дневните колебания.

бите на чуждестранна валута от БНБ на спот-пазара. Средноаритметичният непретеглен централен курс за годината бе 54.247 лева за долар, а средноаритметичният претеглен за операциите на спотовия пазар курс – 55.184 лева за долар. Съответно средният курс на покупките на централната банка е със 7.7% по-висок, а средният курс на продажбите – с 3.7% по-нисък от средния централен курс, което дава отрицателен курсов диференциал от около 2.5 млрд. лв. По отношение на среднопретегления курс на спот-сделките средният курс на покупките на БНБ е с 5.9% по-висок, а на продажбите – с 5.3% по-нисък, като отрицателният курсов диференциал е отново около 2.5 млрд. лв.

КОЛЕБЛИВОСТ НА ВАЛУТНИЯ КУРС ЛЕВ/ЩАТСКИ ДОЛАР ПРЕЗ 1994 г.

(%)

Източник: БНБ.

Валутен резерв

В края на 1994 г. равнището на brutните валутни резерви на БНБ³⁰ отбелязва увеличение от 346.5 млн. щ. д., или 52.9% спрямо края на 1993 г. Тази благоприятна тенденция е в контраст със сериозния спад на резервите (246.7 млн. щ. д., или 27.4%), отбелязан през 1993 г., в съпоставка с края на 1992 г.

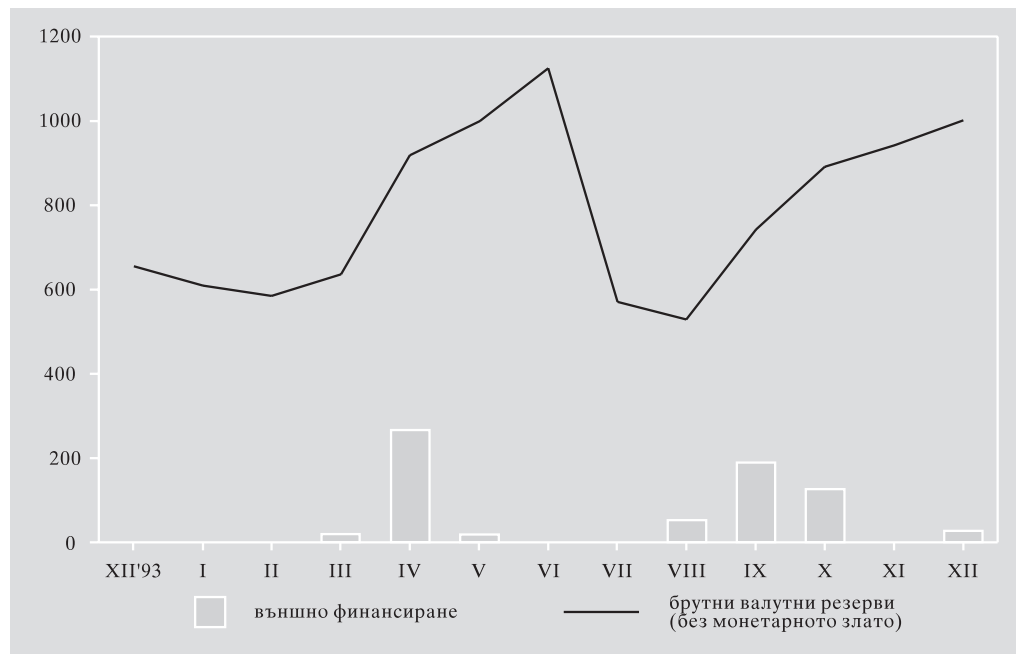
Динамиката на резерва в течение на годината обаче бе разнопосочна. Тя продължи да се определя преди всичко от външното финансиране, плащанията по външния дълг на страната и нетните операции на БНБ на вътрешния валутен пазар. В началото на годината brutните валутни резерви на БНБ спаднаха под равнището от декември 1993 г. (655.3 млн. щ. д.), след което последва увеличение благодарение на заем от правителството на Австрия през март, кредити от МВФ и Световната банка през април, заем от правителството на Швеция през май и покупки на чуждестранна валута от страна на БНБ през май и юни до достигане на най-високото равнище на резерва (1124.4 млн. щ. д.) след обявяването на едностранния мораториум по изплащането на външния дълг от българското правителство през 1990 г. Резкият спад на резерва в края на юли се дължи на отделянето на голяма част от него за плащания по външния дълг през юли. През август бе получен заем от

³⁰ Brutните валутни резерви включват авоарите на БНБ в чуждестранна валута в банки извън страната, наличностите в специални права на тираж (СПТ) и резервната позиция на страната в МВФ. Ако се прибави златният резерв на БНБ, който с Решение № 144 на УС на БНБ от 21 април 1994 г. е установен на 1 031 222 тройунции, ще се получи златно-валутен резерв, чието равнище ще бъде по-високо от анализирания в текста и ще зависи от избраните цени при оценката на златото в щатски долари.

Япония, но при големите интервенции на БНБ на валутния пазар резервът продължи да намалява. За последвалото му увеличение допринесоха средствата, получени от МВФ и Японската банка за износ и внос през септември, от Световната банка през октомври, покупките на чуждестранна валута от БНБ през ноември и заемите от Световната банка и правителствата на Норвегия и Финландия през декември.

БРУТНИ ВАЛУТНИ РЕЗЕРВИ И ВЪНШНО ФИНАНСИРАНЕ ПРЕЗ 1994 г.

(млн. щ. д.)

Източник: БНБ.

Характерна за валутния резерв остана силната му зависимост от външно финансиране. Посредничеството на резерва на централната банка при обслужването на външния дълг и блокирането за тази цел на значителни суми в доларови „инструменти“ определят значителния дял на доларовите активи в него.

V. Банков надзор

През 1994 г. бяха подготвени проекти за изменения и подобрения в действащите наредби за банков надзор. Промените правят наредбите практически по-приложими, като се предвиждат и преходни срокове. Взети са предвид конкретните бележки и предложения от експерти на Световната банка. Предстои обсъждане на проектите в УС на БНБ и обнародването им в „Държавен вестник“.

Лицензии

От началото на годината значително се увеличи интересът към учредяване и лицензиране на нови банки. Сред желаещите да получат разрешение за банкова дейност са местни и чуждестранни акционери, фирми, чуждестранни банки и др.

УС на БНБ е дал разрешение за извършване на банкови сделки на 9 нови банки, от които 5 с лиценз за извършване на банкови сделки в страната и чужбина и 4 за сделки само в страната, както и на един клон на чуждестранна банка. Лицензираните нови банки са: Корпоративна търговска банка – АД, София; Международна ортодоксална банка „Свети Никола“ – АД, София; „Райфайзенбанк – България“ – АД, София; „БНП – Дрезднербанк“ – АД, София; Българска инвестиционна банка – АД, София; Балканска универсална банка – АД, София; ТБ „Елит“ – АД, София; ТБ „Моллов“ – АД, София; ТБ „Юнион“ – АД, София; клон в София на „ИНГ Банк“ – Холандия.

През 1994 г. са лицензирани 531 небанкови финансови институции – финансови къщи, брокери и обменни бюра. В сравнение с 1993 г. броят на лицензираните небанкови финансови институции значително намаля.

Текущ контрол

Основните цели на текущия контрол през изминалия период включваха разширяване на базата данни за анализ дейността на търговските банки.

Главните проблеми, затрудняващи осъществяването на банковия надзор, са, от една страна, закъсненията в постъпващата информация от големите търговски банки с повече клонове в страната, а, от друга – ниското качество на получаваната информация, което налага корекции и уточнявания. Независимо от съществуващите проблеми текущият контрол обхваща всички банки, като извършва проверка и анализ на данните, съдържащи се в техните отчети. Наблюдението върху дейността на банката дава възможност за пряка реакция при възникването на неблагоприятни тенденции във финансовото ѝ състояние.

През изтеклия период особено внимание бе отделено на установяване причините за трайното влошаване финансовото състояние на две от проблемните банки – Стопанска банка и Минералбанк. Основните неблагоприятия в тях намират израз най-вече в тяхната неплатежоспособност и силно нарушената им ликвидност. Чрез банковия надзор се изясни, че затрудненията им до голяма степен са резултат както на неблагоприятното влияние (ниска доходност) на облигациите по ЗУНК, така и на лошо управление. След обсъждане на програмите за оздравяване на двете банки и с оглед определяне на действителното им състояние бе установен специален надзор върху дейността им.

През 1994 г. се извършиха съвместни проверки на специалисти от звената за текущ контрол и ревизии в 10 големи търговски банки за установяване верността на отчетите, изготвени от банките по Наредба № 8 за капиталовата адекватност. Констатациите послужиха за уточняване на някои проблеми, неизяснени в указанията за изготвяне на отчетите.

С цел задълбочаване на анализа беше изискана допълнителна информация от търговските банки за привлечените средства и задбалансовите ангажименти. Освен за анализа последната информация накарва голяма част от банките, които не ги отчитаха или ги отчитаха неправилно и непълно, да въведат ред и посочат задбалансово всички поети от тях ангажименти. Извършен бе анализ и на дълготрайните финансови активи на търговските банки, като с резултатите бяха запознати съответните ръководства.

Основните констатации и изводи по изпълнението на Наредба № 7 за големите и вътрешните кредити на банките, Наредба № 8 за капиталовата адекватност на банките и Наредба № 9 за класифициране на кредитите и образуване на задължителни специални резерви (законови провизии) от банките са³¹:

- общото балансово число на търговските банки е 518 млрд. лв. В сравнение с отчетните данни към 31 декември 1993 г. този показател се е увеличил с 83.5%. От пасива на баланса капиталът (основен и допълнителен) представлява едва 4%, какъвто е бил и относителният му дял към 31 декември 1993 г. Капиталът на банките в сравнение с 1993 г. се е увеличил с 41.7%. Резервите представляват само 1.8%, докато за 1993 г. те са 2.7%;

- отчетната загуба общо за търговските банки е увеличена със 115% в сравнение с 1993 г. Две са основните причини за тази отрицателна тенденция: нарастването на лошите кредити, оттук намаляването на приходите от лихви и ниската доходност на облигациите по ЗУНК;

- големите кредити надвишават 16 пъти капиталовата база на търговските банки при максимално възможно превишение съгласно чл. 28 от ЗБКД – 8 пъти. За 1993 г. то е 2.5 пъти. Този резултат показва тенденция към увеличаване концентрацията на кредитите, а оттук и към чувствително увеличаване на поетия от банките риск при отпускането на големи кредити. Разрешените от банките големи кредити са нараснали спрямо 1993 г. с 239%;

ГОЛЕМИ КРЕДИТИ (по Наредба № 7)

(хил. лв.)

Показатели	Големи кредити	Капиталова база	Превишение
	1	2	1:2
Общо за банковата система през 1993 г.	31 921 118	30 617 627	1.04
без Булбанк – АД	31 921 118	12 686 776	2.52
Общо за банковата система през 1994 г.	108 309 285	29 520 596	3.67
без Булбанк – АД	108 309 285	6 708 268	16.15

Източник: БНБ.

- общата капиталова адекватност е 3.12%, но поради методологически различия между националните и международните счетоводни стандарти това съотношение не отразява точно реалната капиталова адекватност на банките. Последната е надценена поради това, че капиталовата база не е намалена с незаделените задължителни резерви за покриване на лошите кредити;

- класифицираните кредити представляват 75.5% от всички кредити, посочени в отчетите съгласно Наредба № 9 (няма промяна на това съотношение в сравнение с 1993 г.). В структурно отношение се наблюдава нарастване размера на съмнителните кредити от група А главно вследствие разликите в кур-

³¹ По обобщени данни от предварителните баланси и отчети към 31 декември 1994 г. на търговските банки без Булбанк – АД. Неколкократно по-високите стойности на отчетените от тази банка резултати, както и съществените промени в сравнение с 1993 г. главно поради отписване на външния дълг на страната от баланса ѝ, водят до нереални изводи за банковата система като цяло.

са на долара, тъй като в тази група са включени валутните наличности на банките. Увеличават се и безнадеждните кредити. При необходимими законови провизии за класифицираните кредити 71 080 млн. лв. действително са заделени едва 10 242 млн. лв., или 14.3% от необходимите провизии и 5.4% от размера на тези кредити. За 1993 г. заделените провизии са представлявали 17.4% от необходимите резерви и 6.5% от лошите кредити.

Ревизии

Извършените проверки на място са важно допълнение към наблюдението и анализите на експертите по текущия контрол. През 1994 г. бяха извършени основни (пълни) проверки на 7 търговски банки. В 3 консолидирани банки започна изпълнението на проекти за диагностични проверки, финансирани от PHARE, в които участват и групи от експерти по банков надзор от БНБ. С оглед установяване технологията на обработка и достоверността на отчитаните от банките данни по наредбите за банков надзор бяха извършени 54 тематични проверки в различните области на банковата дейност. Във връзка със спазването на установения валутен режим съвместно със Столичното данъчно управление бяха извършени 26 проверки на небанкови институции.

Основни цели на инспекциите и проверките бяха: установяване дали дейността на банките съответства на разпоредбите на ЗБКД и на наредбите за банков надзор; оценка на кредитните операции като вътрешна регламентация и състояние на кредитните портфейли; анализ на цялостното текущо финансово състояние на проверяваните институции.

Вследствие продължителния спад на икономиката на страната, нестабилността в деловите отношения и финансовото състояние на длъжниците, в т.ч. на кредитополучателите, портфейлите на търговските банки се оценяват като високорискови с ниско качество на вземанията. Общата балансова експозиция на големите кредити заема преобладаващ обем от портфейла на много банки. Тази концентрация съсредоточава огромен кредитен риск в портфейлите на банките и оказва негативно отражение върху дейността им. Налице са редица пропуски, свързани с механизма на организация, разрешаване и наблюдение на кредитите.

Проверките на място, извършени от банковия надзор, показват, че в много от банките се допускат следните слабости:

- компетенциите на кредитните комитети са значително стеснени по отношение на техния обхват. В някои банки те имат чисто формален характер, което се потвърждава от случаите, когато кредитният комитет мотивирано отхвърля даденото искане за кредит, но в крайна сметка отпускането му се разрешава от управителния орган или изпълнителното ръководство;

- вътрешните правила не винаги са достатъчно прецизни, особено що се отнася до установените лимити по клиенти. В някои банки различните сделки, като преки кредити, гаранции и сконтони сделки, не се разглеждат в обвързаност, което позволява отделната сделка, взета сама за себе си, формално да е в рамките на определения лимит, но отчитайки другите кредитни форми и улеснения, кредитната експозиция към клиента значително да надвишава ограничението по ЗБКД;

- съществуват много пропуски, свързани с документацията (кредитните досиета) в банките. Типични са случаите на липсващи протоколи от заседанията на кредитните комитети; някои кредитни договори, анекси и други не съдържат всички необходими реквизити или изобщо липсват; част от юридическата документация не се изпраща в кредитните служби, а остава при юристите на банките;

- налице са редица случаи, особено при новите банки, когато кредитните инспектори не отделят нужното време за текущо наблюдение и управление на отпуснатите кредити;

- много често кредитите, предоставени на икономически свързани лица, не се третират отделно от другите и банките не обръщат специално внимание на факта, че неплатежоспособността на едно от лицата може да доведе до ве-

рижен отрицателен ефект и върху останалите. Съществени са пропуските, що се отнася до взаимното гарантиране на такива лица пред банките. Рядко банките оценяват стабилността на бизнеса на гарантите;

- за някои банки е характерно прекомерното концентриране на кредити в определен отрасъл или икономическа група. Проверките на банковия надзор показват, че не са редки случаите, когато такава банка не разполага с добре подготвени специалисти, които да съобразяват риска от съсредоточаването, свързан с възможностите за финансиране, рентабилност и несигурност на отрасъла или групировката;

- съществуват случаи, когато още с отпускането на кредита е ясно, че той съдържа потенциал за нарушеното си обслужване. Често се наблюдава липса на съответствие между целите на кредита и неговия срок, например краткосрочен кредит за инвестиционни нужди.

VI. Финансови резултати от дейността на БНБ

Годишният баланс на БНБ е съставен след приключването на държавния бюджет и превеждането на активите и на пасивите в чуждестранна валута в левове по действащия курс към 31 декември 1994 г.

Основният капитал на БНБ от 200 млн. лв. съгласно чл. 7 от Закона за БНБ остава непроменен. Образованите съгласно чл. 8 от същия закон фондове нараснаха, което даде възможност на БНБ в определени периоди от време да участва на валутния пазар с големи стойности. За сметка на фонд „Запасен“ БНБ покри разликите по клиринговата спогодба с Русия, тъй като Министерството на финансите не предостави на БНБ лихвоносни държавни ценни книжа.

През 1994 г. БНБ е предоставила на МФ дългосрочни и краткосрочни кредити в размер на 15 700 млн. лв. Министерството ежесечно погасява част от ползваните кредити, като намали своята задлъжнялост към БНБ със 7822 млн. лв. Чрез секюритизация допълнително е снижен прекият дълг на МФ към БНБ в размер на 1237.5 млн. лв. Така в края на 1994 г. дългът на МФ към БНБ възлиза на 40 087 млн. лв.

Дяловото участие на България в международните финансови институции е 12 074 млн. лв., като участието в Международния валутен фонд, Европейската банка за възстановяване и развитие и Международната финансова корпорация е разделено между БНБ и МФ по 50%:

	(млн. лв.)
Европейска банка за възстановяване и развитие	1 335
Международен валутен фонд	10 593
Международна финансова корпорация	118
Асоциация на националните номериращи агенции за ценни книжа	1
Агенция за многостранно гарантиране на инвестициите	26
ВСИЧКО	12 074

БНБ притежава участие в Банковата консолидационна компания и други дружества в размер на 1 745 503 414 лв., които са разпределени, както следва:

	(лв.)
Банка за международни разплащания – Базел, Швейцария	955 577
Булстрад – АД, София	2 700 000
БОРИКА – ЕООД, София	145 000 000
„Банксервиз“ – АД, София	111 880 000
„Монетен двор“ – ООД, София	14 528 000
Международен банков институт – ООД, София	1 000 000
Банкова консолидационна компания – АД, София	1 469 008 000
Други	431 837
ОБЩО	1 745 503 414

Основният капитал и акциите на БНБ са оценени по номинална стойност. Паричните фондове в левове са оценени по номинална стойност, а във валута – по курса към 31 декември 1994 г.

БНБ реализира приходи през 1994 г. в размер на 75 478 597 хил. лв. и разходи за 46 566 334 хил. лв. Разпределението на годишното превишение на приходите над разходите за 1994 г. е, както следва:

ПРИХОДИ И РАЗХОДИ НА БНБ ЗА 1994 г.

(хил. лв.)

I. Приходи на БНБ	75 478 597
II. Разходи на БНБ	46 566 334
III. Остатък (I – II)	28 912 263
Сума за разпределение	28 912 263
1. Фонд „Резервен“ (25%)	7 228 066
2. Фонд „Други специални резерви“ (0.95%)	274 666
3. Фонд „Подпомагане на банкови служители“ (0.05%)	14 456
4. Остатък за внасяне в бюджета	21 395 075
IV. Внесено в приход на държавния бюджет превишение на приходите над разходите до 31 декември 1994 г.	20 257 737
V. Внесени в приход на държавния бюджет на 20 януари 1995 г.	1 137 338

Финансови приходи

От общите приходи на БНБ с най-голям дял са тези от лихви (55.1%). На първо място са приходите от лихви по предоставените краткосрочни и дългосрочни кредити на Министерството на финансите, възлизащи на 24 442 664 хил. лв. (58.8%). Втори по размер са приходите от лихви по предоставени депозити на банките в размер на 15 253 271 хил. лв. (36.7%). Лихвите от валутни операции са в размер на 1 878 743 хил. лв. (4.5%) и лихвите от несвоевременно преведени минимални задължителни резерви – 0.07%.

Приходите от операции с ценни книжа представляват 44.6% от общите финансови приходи.

При съпоставяне на платените лихви от Министерството на финансите през 1993 г. и 1994 г. се установява, че техният относителен дял от общите приходи намалява (от 69.9% за 1993 г. на 58.8% за 1994 г.), а се увеличава относителният дял на лихвите, предоставени на търговските банки (от 23.9% през 1993 г. на 36.7% през 1994 г.). Това е резултат главно на принудителното рефинансиране от БНБ на банките с трайно нарушена ликвидност поради голяма концентрация в тях на облигации, емитирани по ЗУНК.

Финансови разходи

Финансовите разходи за 1994 г. са за изплащане на лихви, комисиони, разходи по операции с ценни книжа, по издръжка на паричното обращение, за труд и осигуровки, за материали, основни ремонти, услуги и социални разходи.

Разходите на БНБ за платени лихви са 10 642 161 хил. лв., или 23.2% от общите разходи. По текущите сметки на Министерството на финансите БНБ е платила 685 690 хил. лв. през 1994 г. (за 1993 г. – 350 млн. лв.), а по текущите сметки на търговските банки в БНБ – 3 523 118 хил. лв.

Разходите по операции с ценни книжа в левове са 34 918 480 хил. лв. (срещу 525 млн. лв. през 1993 г.) и във валута 8400 хил. лв. (срещу 7 млн. лв. през 1993 г.).

Разходите за издръжка на паричното обращение са 370 734 хил. лв. срещу 225 млн. лв. през 1993 г., което е с 145 734 хил. лв. повече.

Разходите за труд и осигуровки са 183 548 хил. лв. срещу 100 млн. лв. през 1993 г. Увеличението се дължи както на инфлационните процеси в страната, така и на увеличени брой на клоновете и служителите на БНБ и Националния отряд за банкова охрана и сигурност. Разходите за труд и осигуровки представляват 0.4% от общите разходи на БНБ и 24.75% от разходите по издръжката.

Резерви

От годишното превишение на приходите над разходите на БНБ са заделени средства по фонд „Запасен“ в размер на 7 517 187 хил. лв. (26%).

БНБ е внесла в приход на държавния бюджет 21 395 075 хил. лв., като 20 257 737 хил. лв. са преведени до 31 декември 1994 г. и по настояване на Министерството на финансите – 1 137 338 хил. лв. на 20 януари 1995 г.

Бюджет на БНБ

С решение на Пленарния съвет бе одобрен бюджетът на БНБ за 1994 г. в размер на 921 760 хил. лв. за издръжка на текущата дейност и 1 032 200 хил. лв. за инвестиции за материални и нематериални дълготрайни активи.

Издръжката на текущата дейност на БНБ през 1994 г. е, както следва:

ИЗПЪЛНЕНИЕ НА БЮДЖЕТА НА БНБ ПРЕЗ 1994 г.

Показатели	Бюджет (млн. лв.)	Изпълнение (млн. лв.)	(%)
Раздел I			
Разходи за издръжка на текущата дейност на БНБ	921.7	725.4	78.70
Разходи за издръжка на паричното обращение	416.6	370.7	88.98
Разходи за труд и осигуровки	205.8	183.5	89.16
Разходи за материали, услуги и основни ремонти	282.1	152.9	54.20
Разходи за социална дейност	17.2	18.2	105.81
Раздел II			
Инвестиции за материални и нематериални дълготрайни активи	1032.2	820.0	79.44
Разходи за набавяне на дълготрайни активи	960.2	749.0	78.00

Източник: БНБ.

В инвестиционната програма на БНБ през 1994 г. бе включено изграждането на печатница за банкноти и ценни книжа към БНБ. Допълнително бе въведена в експлоатация съвременна банкнотоброячна техника. През септември 1994 г. започна да функционира клон на БНБ в Хасково. Продължи изграждането на сградата за клон на БНБ в Русе. През годината бяха изразходвани средства за подобряване на безопасността, за електронизация, машини и съоръжения, свързани с основната дейност на банката.

Баланс на Българската народна банка

МЛН. ЛВ.

	1993 г.	1994 г.
АКТИВИ		
Наличност в български монети	132	343
Наличност в чуждестранна валута	3	109
Участие в международни институции	2380	12075
Наличност в чуждестранни ценни книжа	2497	50391
Предоставени депозити и кредити на търговски банки	51411	89946
Предоставени кредити на държавата	33447	40087
Ценни книжа	3636	14767
Други активи	14914	33606
Всичко	108420	241324
ПАСИВИ		
Основен капитал	200	200
Резервни и други фондове	30337	91094
Банкноти в обращение	28181	45935
Текущи и депозитни сметки	44285	86361
Други пасиви	5417	17734
Всичко	108420	241324

VII. Развитие на банковата и платежната система

1. Състояние на платежната система

Развитие на инфраструктурата

През 1994 г. продължи нарастването броя на входните точки на платежната система като от 550 на 1 януари 1994 г. те достигнаха 746 към 31 декември, т. е. една входна точка вече се пада на около 11 300 жители. По този показател все още има значително изоставане в сравнение с развитите страни, където на една входна точка се падат от 742 (в Белгия) до 2330 жители (в САЩ).

По системата за безналични междубанкови разплащания БИСЕРА през периода са извършени 8 471 125 междубанкови разплащания на обща сума 1395 млрд. лв., като дневно са извършвани разплащания средно за 5.492 млрд. лв. Въпреки забележимото увеличение броя на входните точки на платежната система и на броя на междубанковите транзакции, все още не се забелязва очакваното увеличение на безналичните разплащания в левово изражение. И докато през 1993 г. през БИСЕРА са осъществени плащания, които в годишен размер надхвърляха 3 пъти brutния национален продукт, то през 1994 г. това отношение се намали до около 2.5³². За сравнение по данни на Банката за международни разплащания в Базел този показател се движи от 190 за Швейцария до 10 при Франция.

БИСЕРА и Банкнет

През 1994 г. бе взето решение за подмяна на съществуващия комплекс, реализиращ функциите на сетълмент-системата на БНБ с по-нов модел оборудване. До края на 1995 г. сегашната система ще бъде прехвърлена на нова хардуерна платформа.

Проведен бе търг за избиране на доставчик за оборудването на частната телекомуникационна мрежа Банкнет. Тя трябва да реши основния проблем при изграждането на междубанковите системи, изразяващ се в липсата на надеждна и достатъчно евтина преносна комуникационна среда, в която да участват всички банки. Съгласно проекта в средата на 1995 г. ще бъде изградена основата на една модерна X.25 мрежа, използвана най-вече за нуждите на платежния процес, както и за изгражданите междубанкови системи.

БОРИКА

За целите на проекта БОРИКА бе изграден неголям модерен комплекс, позволяващ извършването на всички видове дейности, необходими за успешното функциониране на Националната картова система. Инсталирани са централен компютър на системата и комплекс от програмно-технически средства, които ще се използват за авторизацията в Националната картова система. Разработена е също нормативната уредба на системата. Създадена е лаборатория за проучване и сервиз за поддържане на терминални устройства АТМ (автоматични касови машини за теглене на пари в брой и обслужване на други операции с банкови карти) и ПОС (терминални устройства в пунктовете за продажба за разплащания с карти). От началото на септември 1994 г. авторизационният център работи в непрекъснат режим, позволявайки на банките, участващи в проекта, да тестват в реални условия инсталираните при тях устройства АТМ.

³² За размера на БНП е приета оценка в размер на 560 млрд. лв.

През 1994 г. Първа частна банка и Балканбанк обявиха създаването на картови системи за нуждите на своите клиенти, базирани съответно на дебитна карта с магнитна лента и чипкарта. Първата инсталира и първия ATM, работещ извън работното време на клона. Балканбанк въведе в редица свои клонове четци за чипкарти, изминавайки първите стъпки от един амбициозен проект. Наблюдаваната тенденция е българските банки да инвестират в развитието на новите платежни инструменти, базирани на магнитни карти, въпреки липсата на правна уредба и високата цена, която ще се заплати за изграждането на множество несъвместими една с друга системи.

2. Правно регулиране на банковата дейност

През изтеклата година БНБ продължи нормотворческата си дейност по допълване и усъвършенстване на подзаконовата уредба на банковото дело.

За прилагане на разпоредбите на приетия през 1993 г. Закон за уреждане на необслужваните кредити, договорени до 31 декември 1990 г., Управителният съвет на БНБ прие две наредби. На първо място това е *Наредба № 12* от 24 март 1994 г. за реда и условията, при които търговските банки предоставят кредити на държавни предприятия, фирми и търговски дружества, чиито задължения към държавата са отписани по реда на ЗУНК (ДВ, бр. 30 от 1994 г.). С този подзаконов акт се установяват допълнителни, по-строги критерии при предоставянето на нови кредити. Не се отпускат нови кредити на предприятия, фирми и дружества, които имат възникнали след 31 декември 1990 г. несъбираеми (безнадеждни) или съмнителни вземания – група Б, по смисъла на Наредба № 9 на БНБ от 1993 г. за класифициране на кредитите и образуване на задължителните специални резерви (законови провизии) от банките. При предоставянето на такива кредити банките са задължени да анализират програмите за финансово оздравяване и реструктуриране, изготвени и одобрени по реда на чл. 11 от закона, като се ръководят от посочените в наредбата критерии. Освен програмите предприятията, фирмите и дружествата представят на банките планове за своята дейност (бизнеспланове) с предписано от наредбата съдържание. Поначало кредитите се отпускат на траншове, обвързани с постигането на определени резултати. Приемат се само реални обезпечения. Отпуснатите кредити се квалифицират като средно-рисков актив по смисъла на Наредба № 8 на БНБ от 1993 г. за капиталовата адекватност на банките.

Наредба № 14 от 12 април 1994 г. за санкциониране на търговските банки за загуби, причинени от реализация на държавни дългосрочни облигации под пазарната им цена (ДВ, бр. 36 от 1994 г.), е приложима за търговски банки с над 50 на сто държавно участие. При установяване на продажби от търговска банка на облигации под минималната им цена (установена по специална методика, приложена към наредбата) БНБ може да не я допусне до участие в търговете за междубанкови депозити в левове, да намали с размера на загубата за срок до три месеца определения ѝ лимит за ползване на депозити, да изиска допълнително обезпечение при заемите срещу залог в размер на загубата, както и да ѝ откаже рефинансиране чрез предоставяне на заеми срещу залог и чрез ресконтриране на ценни книжа за срок до три месеца.

През 1994 г. бе приета и съвместна наредба на БНБ и Министерството на правосъдието с важно значение за търговските банки – *Наредба № 15* за реда за продажба чрез търг на движими вещи, заложи в полза на банка (ДВ, бр. 41 от 1994 г.). Този нормативен акт предвижда специален ред за принудително изпълнение, насочено срещу заложи движими вещи. Вещите се продават на търгове с явно или тайно наддаване, провеждани от комисии, определени от банката кредитор, при спазване на изискванията и процедурите, регламентирани в наредбата. Предвидена е и възможност за съдебно обжалване на незаконосъобразните действия на тръжната комисия от страна на заsegнатите лица.

Промени с принципно значение бяха внесени в *Наредба № 2* за разрешенията (лицензиите), издавани от БНБ. Засили се контролът при лицензирането на банка, като се разшири кръгът на изискванията към плана за деловата дейност. Особено внимание се обръща и на системата за вътрешен контрол. Увеличени са изискванията към лицата, притежаващи или възнамеряващи да придобият над 5 на сто от акциите с право на глас, както и към лицата, които ще управляват и представляват бъдещата банка. Установи се принципът, че вноските срещу записани акции до размера на минимално изисквания капитал могат да са само парични.

Въведоха се и ред изисквания и ограничения за дейността на небанковите финансови институции с оглед спазването на установения в страната валутен режим и защита на правата и законните интереси на техните клиенти. Новите разпоредби на наредбата специално уреждат условията за дейност на финансовите къщи. Изисква се те да бъдат капиталови дружества с минимален внесен капитал, не по-малко от 10 млн. лв. С цел да не се допусне прикрито извършване на сделки като банка е установена изрична регламентация на осъществяването от тях доверително управление на чужди пари и други финансови активи. Забрани се привличането на валутни активи за доверително управление, както и на парични средства в левове от банки. Ограничиха се и възможностите за банково кредитиране на финансовите къщи в левове.

С внесените в края на годината изменения в *Наредба № 8* за капиталовата адекватност на банките се увеличи значително размерът на минимално необходимия капитал, който банките трябва да достигнат в определен срок. За извършване на банкови сделки в страната се изисква минимален собствен капитал от 450 млн. лв., а за извършване на банкови сделки и в чужбина – 800 млн. лв. Такива са капиталовите изисквания и за получаване на лиценз за банка, като посочените минимални размери трябва да са напълно внесени към датата на издаване на разрешението.

3. Балансови резултати от дейността на търговските банки³³

Изтеклият период беше поредната тежка година за банковата система. Икономическите затруднения, характерни за цялото стопанство, и натрупаните собствени проблеми доведоха до увеличаване загубите на търговските банки. По предварителни данни тяхната нетната загуба ще бъде повече от 8 млрд. лв., а брутната – над 17 млрд. лв.

Банкови активи

В показателя „Парични средства“ се включват високоликвидните активи в БНБ и търговските банки за осъществяване на разплащанията в стопанството, за поддържане на минималния задължителен резерв в БНБ и свръхрезервите, в които банките акумулират временните си излишъци от левов и валутен ресурс. По-интензивно се увеличават паричните средства във валута (118%), което говори за нарасналите разплащания с чужбина.

СЪОТНОШЕНИЕ МЕЖДУ ПАРИЧНИТЕ СРЕДСТВА В ЛЕВОВЕ И ДЕПОЗИТИТЕ

Показатели	1992 г.	1993 г.	VI.1994 г.	XII.1994 г.
Парични средства, млн. лв.	19 513	21 051	18 467	42 418
Депозити, млн. лв.	104 246	167 650	204 059	285 318
Парични средства/депозити, %	18.7	12.6	9.0	14.9

Източник: БНБ.

³³Данните за 1994 г. са от балансите на банките и ДСК за декември.

В течение на годината търговските банки поддържаха равнище на резервите си, близо до задължителните 10 процента. Само на 31 декември (датата на изготвяне на баланса) главно по сезонни причини у населението и фирмите се концентрираха повече налични парични средства. Останали временно неизползвани от търговските банки, тези средства се появиха в текущите им сметки в БНБ и повишиха значително нивото на банковите резерви (до 14.9%). В този смисъл посоченото съотношение не е характерно за годината, през която се наблюдаваше по-скоро недостиг, отколкото излишък на ликвидност.

Голямото увеличение на държавните ценни книжа (с повече от 190%) е вследствие включването в портфейла на банките на облигациите, емитирани по ЗУНК в левове и валута.

Нефинансовите институции бяха предпочитаните клиенти на банките през годината – кредитите за тях са увеличени с около 60% и станаха най-значителният компонент в актива на банковата система (42% от всички активи). Със същия процент, но в обратна посока, се сви кредитният портфейл, предназначен за банковия сектор. Макар и значителни по размер, кредитите са далеч под капитализираната лихва по кредитите за годината, която е повече от 100%.

От по-незначителните елементи голямо нарастване отбелязват вложенията на банките в недържавни ценни книжа, използвани за спекулативни цели – 195% увеличение на притежаваните облигации и 175% – на акциите в оборотен портфейл. Но поради неразвитите капиталови пазари относителният им дял в общия обем на банковите активи е под 1%.

Банкови пасиви

Тенденцията към изместване на банковия сектор от небанковия се наблюдава и в банковите пасиви. Докато през 1993 г. относителният дял на привлечените средства от банки е бил близо 60%, то към 31 декември 1994 г. е 36%. За намаляване на привлечените средства от банки във валута оказва влияние изписването на задълженията по външния дълг на България от Булбанк. Левовите привлечени средства от банки нарастват с 40%, а от нефинансови институции – със 70% (приблизително на нивото на среднопретегления лихвен процент по депозитите). Привлечените средства във валута при елиминиране на значителното обезценяване на лева (102%) са под равнището на левовите.

ПРИВЛЕЧЕНИ СРЕДСТВА В ЛЕВОВЕ

(млн. лв.)

Показатели	XII'93	XII'94
Привлечени средства от банки	475 200	386 873
в т.ч.		
в левове	68 115	95 525
във валута	407 085	291 347
Привлечени средства от нефинансови институции и други клиенти	221 873	422 748
в т.ч.		
в левове	167 650	285 318
във валута	54 223	137 429

Източник: БНБ.

Основният капитал на банките нараства с 66% (след приспадане капитала на новооткритите 4 местни банки увеличението е 42%). Макар и значителни като прираст, заделените средства за допълнителен капитал и резерви са далеч както от международните, така и от българските изисквания. Отношението на капитала към активите на банките е близо 5%, но след отстраняване влиянието на новооткритите банки се запазва непроменен спрямо 1993 г. (т. е. недостатъчен за покриване на нарастващите рискови вложения на банките).

През годината започнаха да функционират 4 български и 2 клона на чуждестранни банки. Последните са освободени от изискването за внасяне на капитал. Освен това са открити нови 195 клона на търговски банки. Вложенията в трайни активи, когато не са съпътствани от други доходни вложения и от увеличаване на капитала, на този ранен етап от развитието на съвременната банкова система в България водят до намаляване на рентабилността и печалбите на търговските банки. При липсата на благоприятни условия за развитие на банковия сектор териториалната експанзия, макар и недостатъчно ефективна, се очертава като предпочитана алтернатива за запазване на бъдещи икономически територии.

През 1994 г. продължи консолидацията на банките с преобладаващо държавно участие. Тя се осъществи в две направления: чрез вливане на по-малки банки в по-големи и чрез сливане на няколко банки в нова. През април УС на БНБ разреши преобразуването на ТБ Първомай – АД, чрез вливане в ТБ „Хеброс“ – АД, Пловдив, а през септември – преобразуването на Старозагорската търговска банка – АД, и Бургаската търговска банка – АД, чрез вливане в Булбанк – АД. През декември УС на БНБ разреши на Сирбанк – АД, ТБ Карлово – АД, ТБ „Средец“ – АД, и ТБ Елин Пелин – АД, да се преобразуват чрез сливане в нова търговска банка Универсалбанк – АД, която впоследствие е преименувана на ТБ „Сердика“ – АД.

4. Връзки с международни финансови институции

През 1994 г. БНБ съвместно с правителството продължи да развива отношенията с международните финансови институции. Най-важно събитие през годината бе подписването на споразумение от типа Брейди с банките – кредиторки от Лондонския клуб, което свали товара от над 9 млрд. щ. д. необслужван дълг и по този начин бе създадена възможност България да възстанови своя достъп до международните финансови пазари. Тази сделка стана възможна благодарение и на подкрепата на Международния валутен фонд и Световната банка, които координираха усилията на международната финансова общност за компенсиране на разходите.

Международен валутен фонд

След продължителни преговори на 11 април 1994 г. Изпълнителният съвет на МВФ одобри два заема за България на обща сума 189.96 млн. СПТ (около 259 млн. щ. д.), в т.ч. 69.74 млн. СПТ (около 97 млн. щ. д.) по Третото едногодишно стабилизационно (стенд-бай) споразумение, и 116.22 млн. СПТ (около 162 млн. щ. д.) по механизма за трансформиране на системата за страните в преход към пазарна икономика. През септември сумата по стабилизационното споразумение бе увеличена с 69.74 млн. СПТ за подкрепа на платежния баланс след сключване на сделката за уреждане на дълга към банките от Лондонския клуб. Поради неизпълнение през втората половина на годината на някои от ангажиментите, посочени в Меморандума към споразумението, не бе отпуснат третият транш от заема. През годината бяха получени 116.22 млн. СПТ по механизма за трансформиране на системата и 116.24 млн. СПТ от общо 139.48 млн. СПТ по стабилизационното споразумение (с увеличението за подкрепа на страната след сделката по дълга).

Наред с редовното изплащане на лихвите по дълга към МВФ през 1994 г. започна изплащането на главниците по получените до 1993 г. кредити. Така на МВФ бяха изплатени лихви в размер на 28.09 млн. СПТ и главници за 47.95 млн. СПТ. През 1995 г. платимите от българската страна главници на МВФ възлизат на 162.29 млн. СПТ, а лихвите се очаква да бъдат в размер на 35.53 млн. СПТ.

Световна банка

На 24 януари 1994 г. Заемът за инвестиционно финансиране и експортно кредитиране (PIEF) от Световната банка стана ефективен. Първото подзаемно споразумение бе подписано с Първа частна банка и през годината бяха одобрени предимно инвестиционни проекти, финансирани с около 12 млн. щ. д. Частта за финансиране на износа почти не е използвана, което се дължи на някои несъвършенства на заемното споразумение. След проведени консултации между експерти на Световната банка, БНБ, Първа частна банка и Министерството на финансите бяха предложени две изменения на заемното споразумение, първото от които е вече в сила. Второто (по принцип договорено) е в процес на формално съгласуване между договарящите страни. Така със средства от заема ще могат да бъдат финансирани и разходи за закупуване на местни суровини и материали, а като гаранция на плащанията ще се приемат и други финансови инструменти освен акредитива. Това би могло да доведе до увеличаване броя на проектите, финансирани по частта за подпомагане на износа. Все още само една търговска банка е посредник по заема. Одобряването на повече банки посредници от страна на Световната банка и БНБ ще увеличи достъпа на потенциални проекти до средствата от заема и ще стимулира конкуренцията между самите банки.

В началото на 1994 г. завърши и работата по втория транш на заема за структурни преобразования на икономиката (SAL) за 100 млн. щ. д., средствата по който бяха изцяло изтеглени.

През октомври 1994 г. Световната банка отпусна сумата от 125 млн. щ. д. по Заема за облекчаване на първоначалните плащания на външния дълг на страната и неговото обслужване.

Продължиха и преговорите по сключване на Заем за реструктуриране на финансовия и промишления сектор (FESAL) в размер на 150 млн. щ. д. Условието по заема отразяват основните задачи в хода на структурната реформа във финансовия сектор и в промишлеността. Те са тясно свързани и с параметрите на договоряното с МВФ Четвърто стъпен-бай споразумение.

През 1994 г. бе подписано споразумение за отпускане на Заем за развитие на селското стопанство. Той обаче не бе ратифициран от парламента и бе върнат за доработка. България и Световната банка допълнително се договориха със средства от заема да могат да бъдат финансирани и разходи за закупуване на местни суровини и материали. Така с известно закъснение през 1995 г. се очаква страната да получи около 50 млн. щ. д., предназначени за финансиране както на частни земеделски стопанства, така и на производства, свързани с преработката на селскостопанска продукция.

Европейска банка за въз- становяване и развитие

Към 31 декември 1994 г. са подписани проекти за България на обща стойност 387.7 млн. ЕКЮ, като от тази сума финансирането по линия на ЕБВР възлиза на 129.2 млн. ЕКЮ. Общият обем на вече отпуснатите средства е почти 25 млн. ЕКЮ.

Най-голям е дялът на инфраструктурните проекти – за развитие на телекомуникационната мрежа, енергетиката и транспорта – 84% от предвидените средства; 16% от средствата са предназначени за развитие на частния бизнес.

В областта на банковото и финансовото дело са лицензираните от БНБ Българска инвестиционна банка, „БНП – Дрезднербанк“, а също и Общата застрахователна компания и Euromerchant Balkan Fund – всички с дялово участие на ЕБВР.

По линия на ЕБВР бе оказана техническа помощ в размер на 5.3 млн. ЕКЮ за развитие на финансови институции (Обединена българска банка и Българска инвестиционна банка), агробизнеса, транспорта и опазването на околната среда.

Подготвена е Инвестиционна и заемна програма за 1995 г., в която участието на ЕБВР възлиза на 336.5 млн. ЕКЮ, като е променена структурата на крайните получатели (57% за частни и 43% за държавни проекти).

Въпреки значителния напредък в отношенията на България с ЕБВР през 1994 г. остана нерешен най-крупният потенциален проект на банката във фи-

нансовия сектор в страната, а именно отпускането на заем в размер на 100 млн. щ. д. за рекапитализиране на Обединена българска банка.

Европейска инвестиционна банка

През 1994 г. бе отбелязано известно забавяне в одобрението на проекти и тегленето на средства по заема АРЕХ за 30 млн. ЕКЮ за инвестиционно финансиране на малки и средни предприятия с банка посредник. Една от причините за това е липсата на достатъчно опит в разработването на проекти съгласно европейските стандарти от страна на банката посредник и на потенциалните кредитополучатели. Причина за бавното усвояване на средствата по тази кредитна линия както и при P1EF е фактът, че все още само Първа частна банка е одобрена за банка посредник. Заедно с това вече се забелязва определен напредък – одобрени са 2 проекта, които ще бъдат финансирани с над 2 млн. ЕКЮ, а още 4 са представени на ЕИБ за одобрение.

За по-доброто усвояване на средствата по заема АРЕХ Европейската инвестиционна банка сключи договор с консултантската фирма DFC, финансиран от програма PHARE, за оказване техническа помощ на банката посредник в разработката на конкретните проекти и за подпомагане на ЕИБ и БНБ при избора на други подходящи банки посредници.

Техническа помощ за преструктуриране на банковата система

През 1994 г. БНБ активизира дейността си по координиране на техническата помощ, оказвана на БНБ и банковия сектор в страната както от международни финансови институции, така и по силата на двустранни споразумения и специални програми.

Специализираните мисии на Отдела за парична и валутна политика на МВФ продължават да оказват техническа помощ на БНБ в областта на паричната статистика и икономическия и паричния анализ.

По линия на програмата PHARE започна работата по най-значимите проекти, които изцяло подкрепят изпълнението на целите на структурната реформа в банковия сектор, обсъждани със Световната банка по линия на заема FESAL. Подписани са договори за осъществяване на международни одити на осем от най-големите търговски банки (Софиябанк, Хебросбанк, Експресбанк, Минералбанк, Стопанска банка, Пощенска банка, „Биохим“ и Балканбанк). Наред с това са подписани договори за оказване на техническа помощ за реструктуриране и по-нататъшно развитие на ДСК и Международния банков институт. Започна подготовката за изграждане на системи от общонационално значение, като Информационна система за надеждността на кредитополучателите (с помощта на Френската национална банка), Система за ранно предупреждаване в банковия надзор и Фонд за гарантиране на депозитите (и двата проекта с помощта на Холандската национална банка).

През 1994 г. продължи действието на съвместно разработената с правителството на САЩ програма за техническо сътрудничество. Министерството на финансите на САЩ продължи да финансира работата на американските съветници по банков надзор и икономически и паричен анализ в БНБ и в Обединена българска банка.

Група на 24-те

През 1994 г. бяха доизплатени средствата, предвидени по линия на координираната през 1991 г. от страните – членки на Г-24, финансова помощ за платежния баланс на България, както следва: 100 млн. щ. д. от Япония (последен транш през март 1995 г.); 210 млн. австрийски шилинга от Австрия; 14.5 млн. ЕКЮ от Швеция; 13 млн. щ. д. от Норвегия; 10 млн. щ. д. от Финландия.

В ход са преговори за сключване на нови заемни споразумения по координираната през 1994 г. финансова помощ от Г-24 в подкрепа на платежния баланс на страната.

5. Персонал и квалификация

Общата численост на персонала на Българската народна банка към 31 декември 1994 г. е 1044 души.

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ПЕРСОНАЛА

	(души)
БНБ	707
Клонове	251
Пловдив	59
Варна	42
Бургас	59
Плевен	55
Хасково	36
Почивни бази	86
Общо	1044

Източник: БНБ.

През изтеклата година банката продължи да провежда открита политика по отношение на подбора и назначаването на персонал, като основни критерии остават високата квалификация и професионалният опит на кандидатите. През годината в БНБ постъпиха 147 служители. Броят на напусналите е 42.

Трудовите възнаграждения и социалните придобивки на служителите бяха съобразени с действащото трудово законодателство и сключения Колективен трудов договор.

През 1994 г. продължи осъществяването на проекта за усъвършенстване управлението на човешките ресурси в БНБ, финансиран от програма PHARE. Работата по проекта включваше актуализиране на длъжностните характеристики, изработване на система за класификация и оценка на работните места и въвеждане на съвременни методи за подбор на персонала.

Започна издаването на специализиран бюлетин „Управление на персонала“, който периодично поднася актуална информация по различни въпроси, засягащи служителите на банката.

В съответствие с политиката си по управление на персонала БНБ продължи да инвестира средства за обучение, адекватни на новите изисквания и тенденции в развитието на банковия сектор.

През 1994 г. на банката бе предоставена техническа помощ за обучение от редица централни банки на други страни (Австрия, Англия, Швейцария, Италия, САЩ и др.), както и от специализирани международни институти и организации (Институт на Международния валутен фонд, Обединен виенски институт и др.). Общо 78 служители на БНБ участваха в разнообразни форми на обучение в чужбина на различни теми: парична политика, икономически и паричен анализ, валутни операции, банков надзор, банков мениджмънт, информационни технологии, банково счетоводство и др. Сред приоритетите на обучението в страната бяха курсовете по английски език и работа с компютър (Microsoft Word 5.5 и QuattroPro 3.1), както и други специализирани семинари на Международния банков институт.

**VIII. Основни насоки на
паричната политика през 1995 г. и 1996 г.**

